Бүхы оронуудай пролетаринар, нэгэдэгты!

БУРЯАД ҮНЭН

СОВЕТСКЭ СОЮЗАЙ КОММУНИС ПАРТИИН БУРЯАДАЙ ОБКОМОЙ.
БУРЯАДАЙ АССР-эй ВЕРХОВНО СОВЕДЭЙ. МИНИСТРНҮҮДЭЙ СОВЕДЭЙ ОРГАН

1921 оной 21-hэ гарана | № 153 (16976) | 1985 оной июлиин 4, четверг | Сэн 3 мүнгэн.

«Мүнөө манай холын хараа түсэбүүдые бүри hайнаар ойлгожо, хаража байхадамнай, эмхидхэлэй хүдэлмэри, совет политическэ байгуулалтын бүхы шатануудай ажал ябуулгые эдэбхижүүлгэ, табигдаhан зорилгонуудые шиидхэлгэдэ олониитые элсүүлэн хабаадуулга түрүүшын ээлжээндэ табигдана. Эдэ бүгэдэ общество дотор партиин хүтэлбэрилхы үүргые саашадань бэхижүүлхые хараална, КПСС-эй Центральна Комитедэй, тэрэнэй Политбюрогой хүдэлмэриин эршэ дэлисэ дээшэлүүлхэ эрилтэ табина».

М. С. ГОРБАЧЕВ.

СССР-эй арбан нэгэдэхи зарлалай Верховно Советэй гурбадахи сесси

СССР-эй ВЕРХОВНО СОВЕДЭЙ ТОГТООЛ

А. А. ГРОМЫКЫЕ СССР-эй ВЕРХОВНО СОВЕДЭЙ ПРЕЗИДИУМЭЙ ТҮРҮҮЛЭГШЭЭР hҮНГАХА ТУХАЙ

Социалис Республикануудай Союзай Верховно Совет тогтоолоо:

Депутат **Громыко** Андрей Андреевичые СССР-эй Верховно Советэй Президиумэй Түрүүлэгшээр hүнгаха.

СССР-эй Верховно Советэй Президиумэй Түрүүлэгшын Нэгэдэхи орлогшо **В. КУЗНЕЦОВ.**
СССР-эй Верховно Советэй Президиумэй Секретарь **Т. МЕНТЕШАШВИЛИ.**

Кремль, 1985 оной июлиин 2.

АНДРЕЙ АНДРЕЕВИЧ ГРОМЫКО— СССР-эй Верховно Советэй Президиумэй Түрүүлэгшэ

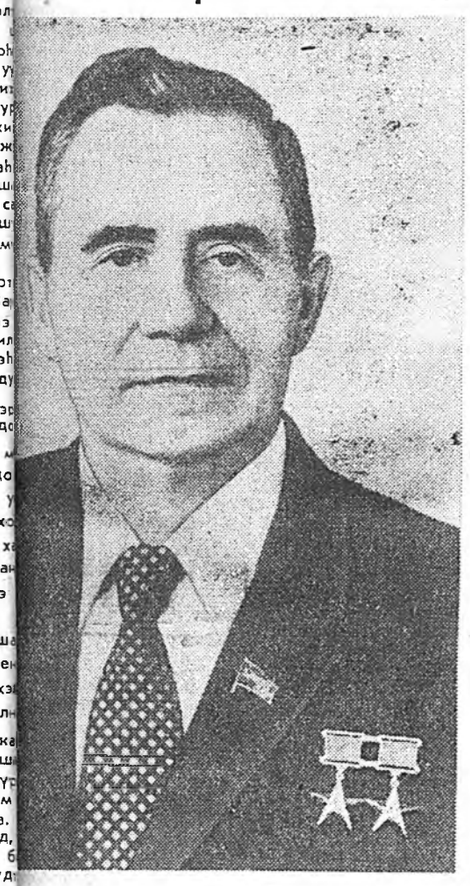

Андрей Андреевич Громыко 1909 ондо мүнөөнэй Белоруссиин ССР-эй Гомельскэ областиин Ветковско районой Старые Громыки гэжэ тосхондо үгэлтэй таряашанай бүлэдэ түрэhэн, ород. Дээдэ hургуулитай — 1932 ондо экономическа институт, удаань хүдөө ажахын экономикын Бүхэсоюзна эрдэм-шэнжэлэлгын институдай аспирантура дүүргэhэн. 1936—1939 онуудта СССР-эй Науканнуудай академиин Экономикын институдай ахалагша эрдэмтэ хүдэлмэрилэгшөөр ажаллаhан, эрдэмтэ секретариин үялганнуудые гүйсэдхэhэн байгаа. Экономикын эрдэмэй доктор. Научна зохёолнуудтай юм.

1939 онhоо хойшо Андрей Андреевич Громыко дипломатическа хүдэлмэридэ хүдэлнэ. США-дахи СССР-эй посольствын советник, 1943—1946 онуудта СССР-hээ США-да байдаг Онсо ба Бүрин эрхэтэ элшэн сайд, тиихэтээе хамта СССР-hээ Кубын Республикада түлөөлэгшэ байhан юм. Хойшонхи жэлнүүдтэнь тэрэ ООН-ой Аюулгүйн Советэ СССР-эй саг үргэлжын түлөөлэгшэ, тиихэтээе хамта гадаадын хэрэгүүдэй министрэй орлогшо, СССР-эй Великобританида байдаг Онсо ба Бүрин эрхэтэ элшэн сайд, СССР-эй гадаадын хэрэгүүдэй министрэй нэгэдэхи орлогшо байhан юм.

1957 оной февраль hараhаа А. А Громыко — СССР-эй гадаадын хэрэгүүдэй министр, 1983 онhоо СССР-эй Министрнүүдэй Советэй Түрүүлэгшын Нэгэдэхи орлогшо, СССР-эй гадаадын хэрэгүүдэй министр байгаа

А. А. Громыко—1931 онhоо КПСС-эй гэшүүн, КПСС-эй XIX съезд дээрэ ЦК-гай гэшүүндэ кандидадаар, харин XX, XXII—XXVI съезднүүд дээрэ КПСС-эй Центральна Комитедэй гэшүүнээр hүнгагдаа hэн. 1973 оной апрельhээ КПСС-эй ЦК-гай Политбюрогой гэшүүн.

Андрей Андреевич Громыко СССР-эй хоёрдохи, табадахи болон саашанхи бүхы зарлалай Верховно Советэй депутат. РСФСР-эй Верховно Советэй депутат.

Эхэ оронойнгоо үмэмэ габьяатай байhанайнгаа түлөө А. А. Громыко Социалис Ажалай Геройн нэрэ зэргэдэ хоёр дахин хүртэнхэй. Тэрэ олон орден, медальнуудаар шагнагданхай.

СССР-эй ВЕРХОВНО СОВЕДЭЙ ТОГТООЛ

ДЕПУТАТ М. С. ГОРБАЧЕВЫЕ СССР-эй ВЕРХОВНО СОВЕДЭЙ ПРЕЗИДИУМЭЙ ГЭШҮҮНЭЭР hҮНГАХА ТУХАЙ

Социалис Республикануудай Союзай Верховно Совет тогтоолоо:

Депутат **Горбачев** Михаил Сергеевичые СССР-эй Верховно Советэй Президиумэй гэшүүнээр hүнгаха.

СССР-эй Верховно Советэй Президиумэй Түрүүлэгшэ **А. ГРОМЫКО.**
СССР-эй Верховно Советэй Президиумэй Секретарь **Т. МЕНТЕШАШВИЛИ.**

Кремль. 1985 оной июлиин 2.

СССР-эй ВЕРХОВНО СОВЕДЭЙ ТОГТООЛ

В. П. ОРЛОВЫЕ СССР-эй ВЕРХОВНО СОВЕДЭЙ ПРЕЗИДИУМЭЙ ТҮРҮҮЛЭГШЫН ОРЛОГШООР hҮНГАХА ТУХАЙ

Социалис Республикануудай Союзай Верховно Совет тогтоолоо:

Верховно Советэй Президиумэй Түрүүлэгшэ депутат **Орлов** Владимир Павловичые СССР-эй Верховно Советэй Президиумэй Түрүүлэгшын орлогшоор hүнгаха.

СССР-эй Верховно Советэй Президиумэй Түрүүлэгшэ **А. ГРОМЫКО.**
СССР-эй Верховно Советэй Президиумэй Секретарь **Т. МЕНТЕШАШВИЛИ.**

Кремль. 1985 оной июлиин 2.

СССР-эй ВЕРХОВНО СОВЕДЭЙ ТОГТООЛ

Я. ВАГРИСЫЕ СССР-эй ВЕРХОВНО СОВЕДЭЙ ПРЕЗИДИУМЭЙ ТҮРҮҮЛЭГШЫН ОРЛОГШООР hҮНГАХА ТУХАЙ

Социалис Республикануудай Союзай Верховно Совет тогтоолоо:

СССР-эй Верховно Советэй Президиумэй Түрүүлэгшэ депутат **Вагрис** Ян Яновичые СССР-эй Верховно Советэй Президиумэй Түрүүлэгшын орлогшоор hүнгаха.

СССР-эй Верховно Советэй Президиумэй Түрүүлэгшэ **А. ГРОМЫКО.**
СССР-эй Верховно Советэй Президиумэй Секретарь **Т. МЕНТЕШАШВИЛИ.**

Кремль. 1985 оной июлиин 2.

СССР-эй ВЕРХОВНО СОВЕДЭЙ ТОГТООЛ

Р Э. А. ШЕВАРДНАДЗИИЕ СССР-эй ГАДААДЫН ХЭРЭГҮҮДЭЙ МИНИСТРЭЭР ТОМИЛХО ТУХАЙ

Социалис Республикануудай Союзай Верховно Совет тогтоолоо:

Нүхэр **Шеварднадзе** Эдуард Амвросиевичые СССР-эй гадаадын хэрэгүүдэй министрэер томилхо.

СССР-эй Верховно Советэй Президиумэй Түрүүлэгшэ **А. ГРОМЫКО.**
СССР-эй Верховно Советэй Президиумэй Секретарь **Т. МЕНТЕШАШВИЛИ.**

Кремль. 1985 оной июлиин 2.

СССР-эй ВЕРХОВНО СОВЕДЭЙ ТОГТООЛ

Р А. А. ГРОМЫКЫЕ СССР-эй МИНИСТРНҮҮДЭЙ СОВЕДЭЙ ТҮРҮҮЛЭГШЫН НЭГЭДЭХИ ОРЛОГШЫН, СССР-эй ГАДААДЫН ХЭРЭГҮҮДЭЙ МИНИСТРЭЭЙ ҮЯЛГАНУУДhАА СҮЛӨӨЛХЭ ТУХАЙ

Социалис Республикануудай Союзай Верховно Совет тогтоолоо:

СССР-эй Верховно Советэй Президиумэй Түрүүлэгшын Нэгэдэхи орлогшо, СССР-эй Министрнүүдэй Советэй Түрүүлэгшын Нэгэдэхи орлогшо, СССР-эй Андрей Андреевичые СССР-эй Министр- гадаадын хэрэгүүдэй министрэй үялганнуудhаа сүлөөлхэ.

СССР-эй Верховно Советэй Президиумэй Түрүүлэгшын Нэгэдэхи орлогшо **В. КУЗНЕЦОВ.**
СССР-эй Верховно Советэй Президиумэй Секретарь **Т. МЕНТЕШАШВИЛИ.**

Кремль, 1985 оной июлиин 2.

ЭБ НАЙРАМДАЛАЙ, ЗОХЁОН БАЙГУУЛГЫН ЗАМААР

СССР-эй арбан нэгэдэхи зарлалай Верховно Советэй гурбадахи сесси июлиин 2-то Кремлиин Ехэ ордон соо хүдэлмэрилhэн байгаа.

Союзай Советэй болон Национальностынуудай Советэй хамтын заседани дээрэ СССР-эй Верховно Советэй Президиумэй бүридэлдэ хубилалтануудые оруулха тухай асуудалые зүбшэн хэлсэжэ захалба. КПСС-эй ЦК-гай Политбюрогой гэшүүн, КПСС-эй ЦК-гай секретарь депутат **Е. К. Лигачевто** үгэ үгтэнэ. Тэрэ иигэжэ хэлэбэ:

КПСС-эй ЦК-гай Генеральна секретарь нүхэр Горбачев Михаил Сергеевичые СССР-эй Верховно Советэй Президиумэй гэшүүнээр hүнгаха тухай Верховно Советэй партийна бүлэгөөр, палатануудай Старейшинэнүүдэй Советдээр дамжэгдhэн дурадхалые Советскэ Союзай Коммунис партиин Центральна Комитедэй даалгабгяяр таанадай үзэмжэдэ табинаб.

Урдандаа КПСС-эй ЦК-гай Генеральна секретариин СССР-эй Верховно Советэй Президиумэй бүридэлдэ hүнгагдадаг байhаниинь мэдээжэ. Иимэ ябуулга ашаяа харюулдаг hэн. СССР-эй Конституци дотор хууляар батадхагдаhан совет обществын политическэ байгуулалтада КПСС-эй хүтэлбэрилхы үүргэ энээнhээ үндэhэ баримтатай байгаа.

Энэ ябуулга ороной экономическа ба социальна хүгжэлтые хурдадхаха талаар партиин тодорхойлhон хараа шугамые нэгэн hаналтайгаар дамжэдэг бүхы совет арадай хүсэл эрмэлзэлэй гэршэ жэшээ болодог байhаниинь арсашагүй.

СССР-эй Верховно Советэй тогтоолой иимэ проектые оруулхыемни зүбшөөгыт:

«Депутат Горбачев Михаил Сергеевичые СССР-эй Верховно Советэй Президиумэй гэшүүнээр hүнгахые Совет Социалис Республикануудай Союзай Верховно Совет тогтооно».

Энэ дурадхалынь нэрьемэ, удаан үргэлжэлhэн альга ташалгаар үгтагдаба.

Депутат **М. С. Горбачевые** СССР-эй Верховно Советэй Президиумэй гэшүүнээр hүнгаха тухай тогтоол нэгэн дүүгаар баталагдан абтана.

Пенсидэ гараhантайнь дашарамдуулан, депутадууд М. А. Ясновые, П. Я. Страутманисые СССР-эй Верховно Советэй Президиумэй Түрүүлэгшын орлогшонорой үялганнуудhаа сесси сүлөөлөө.

КПСС-эй ЦК-гай Политбюрогой гэшүүн, РСФСР-эй Министнүүдэй Советэй Түрүүлэгшэ депутат **В. И. Воротниковой** дурадхалаар РСФСР-эй Верховно Советэй Президиумэй Түрүүлэгшэ депутат **В. П. Орлов** РСФСР-hээ СССР-эй Верховно Советэй Президиумэй Түрүүлэгшын орлогшоор hүнгагдаба.

Латвиин Компарткин ЦК-гай нэгэдэхи секретарь депутат **Б. К. Пугын** дурадхалаар Латвиин ССР-эй Верховно Советэй Президиумэй Түрүүлэгшэ депутат **Я. Я. Вагрис** Латвиин ССР-hээ СССР-эй Верховно Советэй Президиумэй Түрүүлэгшын орлогшоор hүнгагдаба.

Б. Н. Ельцинэй КПСС-эй ЦК-гай секретэряар hүнгагдаhантай дашарамдуулан, тэрэниие СССР-эй Верховно Советэй Президиумэй гэшүүнэй үялганнуудhаа сесси сүлөөлөө.

Удаань КПСС-эй ЦК-гай Политбюрогой гэшүүн, СССР-эй Министрнүүдэй Советэй Түрүүлэгшэ **Н. А. Тихонов** үгэ хэлэбэ. Тэрэ иигэжэ хэлэбэ:

Депутат Шеварднадзе Эдуард Амвросиевичые ССР Союзай гадаадын хэрэгүүдэй министрээр томилхо тухай дурадхал КПСС-эй Центральна Комитедэй даалгабяар оруулнаб.

Нүхэр Э. А. Шеварднадзе 1928 ондо түрэhэн, 1948 онhоо КПСС-эй гэшүүн. Партийна ба түрэнэй хүдэлмэриин ехэ дүй дүршэлтэй.

1972 онhоо Грузиин Компартиин ЦК-гай нэгэдэхи секретарь.

Арбаад жэлэй хугасаа соо КПСС-эй Центральна Комитедэй бүридэлдэ ороно, 1976 онhоо ЦК-гай Политбюрогой гэшүүндэ кандидат. Үсэгэлдэр ЦК-гай Пленум дээрэ тэрэ партиин Центральна Комитедэй Политбюрогой гэшүүнээр hүнгагдаа. Эхэ оронойнгоо үмэнэ ехэ габьяатай байhанайнгаа түлөө Э. А. Шеварднадзе Социалис Ажалай Геройн нэрэ зэргэдэ хүртэнхэй.

Партийна ба түрэнэй ажал ябуулгын олон янзын дүй дүршэл, партиин хэрэгтэ үнэн сахэ байлга, КПСС-эй политикые бэелүүлхэ талаар ороддосотой ажал ябуулга, үүсхэл эдэбхи —эдэ бүгэдэ Эдуард Амвросиевич Шеварднадзида СССР-эй гадаадын хэрэгүүдэй министрэй харюусалгатай үялганнуудые амжалтатайгаар дүүргэхэ этигэл найдал олгоно.

СССР-эй Верховно Совет **Э. А. Шеварднадзиие** СССР-эй гадаадын хэрэгүүдэй министрээр нэгэн дуугаар томилбо.

Верховно Совет зүблэхэ зүйлэй удаадахи асуудалые зүбшэн хэлсэжэ захалба.

СССР-эй Министрнүүдэй Советэй Түрүүлэгшын орлогшо депутат **З. Н. Нуриев** «Байгаалиие хамгаалха, байгаалиин баялигуудые бодомжотой зүбөөр ашаглаха тухай Хуулиин эрилтэнүүдые сахиха тухай» элидхэл хээ.

Байгаалиие сахин хамгаалха, байгаалиин нөөсэ баялигуудые гамтайгаар хэрэглэхэ талаар палатануудай комиссинуудай нэмэлтэ элидхэл хэхынь тула Союзай Советэй байгаалиие сахин хамгаалха, байгаалиин нөөсэ баялигуудые гамтайгаар хэрэглэхэ комиссинын түрүүлэгшэ депутат **С. К. Гроссу** гэгшэдэ үгэ үгтэнэ.

Зүбшэн хэлсэгдэжэ байhан асуудал совет хүнүүдэй материальна ба оюун ухаан бодолой эрилтэ хэрэглэмжэнүүдые гүйсэд хангаха гэhэн Коммунис партиин ажал ябуулгын үндэр дээдын үг зорилгодо сэхэ хабаатай байна гэжэ тэрэ хэлээ. Байгаалиие сахин хамгаалха, уhа сөөрэмүүдэй болон атмосферын агаарай арюун сэбэр байха тухай анхаралаа хандуулха, газар болон тэрэнэй гүн дундахи нөөсэ баялигуудые, уhа болон ой модо, амитадай аймагые гамтайгаар хэрэглэхэ гээшэ хүн тухай, тэрэнэй элүүр энхэ тухай, ажаллаха, ажаhууха, амарха эрхэ байдал тухай анхарал ороддолго гаргаха гэhэн удхатай.

Ороной байгаалиие хамгаалха хуулиин эрилтэнүүдые сахилгада СССР-эй Министрнүүдэй Советэй элидхэл дотор али бүхы талаhаань сэгнэлтэ үгтэhэн, энэ талаар бэелүүлэгдэжэ байhан хүдэлмэриин үрэ дүнгүүд харуулагдаhан байгаа гэжэ үгэ хэлэгшэ тэмдэглээ. Палатануудай байгаалиие сахин хамгаалха, байгаалиин нөөсэ баялигуудые гамтайгаар хэрэглэхэ комиссинуудые элидхэл соохи тобшололнуудые, дүримүүдые дэмжэнэ. Гэхэтэй хамта зарим орёо шухала асуудалнуудта дэлгэрэнгыгээр тогтожо хэлэхэ шухала гэжэ комиссинууд тоолоно.

Сессидэ бэлдэлгын үедэ депутадууд ороной бүхы шахуу районуудта хүдэлмэриин ямараар ябуулагдажа байhые шэнжэлээд, байгаалиие сахин хамгаалха хуули үшөөл гүйсэд бэелүүлэгдэнэгүй гэhэн тобшолол хэhэн байгаа.

Атмосферын агаарые сахин хамгаалха тухай эрилтэнүүдэй хазагайруулагдажа байhаниинь hанаа зобооно. Хороо химикадуудаар, мүн ургамалнуудые сахин хамгаалха бусад хэрэгсэлнүүдээр газар дайда, гол мүрэнүүд, нуур сөөрэмүүд бузарлагдана.

Эрдэм-техникын дэбжэлтые хурдадхаха тухай партиин эрилтэнүүдые бэелүүлгэ байгаалиие сахин хамгаалгые шангадхаха хэрэгтэ онсо удха шанартай байна. Эрдэм, техникын талаар СССР-эй Гүрэнэй комитет, СССР-эй Госплан, СССР-эй Госснаб, СССР-эй Науканнуудай академи, министерствэнүүд болон албан зургаанууд үлэгдэл багатай ба үлэгдэлгүй технологическа процессүүдые зохёон нэбтэрүүлгын шатануудые тодорхойлхо, шухала нормативна актнуудые бэлдэжэ баталха зэргэтэй. Байгаалиие сахин хамгаалгын техническэ, экономическа ба социальна асуудалнуудые үргэлжэ дээрэнь шэнжэлтэдэ анхаралаа хандуулха эрилтэ табигдана.

Байгаалиие сахин хамгаалха барилгын эршэ дэлисэ, хэмжэнүүд эрид үргэдхэгдэхэ ёнотой гэжэ комиссинууд тоолоно. Тусхайлбал, Азовско, Хара, Балтиин, Каспиин далайнуудай, бусад зарим нуур сөөрэмүүдэй бассейнүүдтэхи гол мүрэнүүд руу хэрэглэгдэhэн уhа хаялгые болюулха талаар директивнэ органуудай даабаринуудые бэелүүлгэдэ ушаржа байhан дутагдалые усадхахын тула эршэмтэй хэмжээнүүдые абаха шухала. Министерствэнүүд, нэгэдэлнүүд болон предприятинуудай хуулиие наринаар гүйсэдхэн бэелүүлхэ, байгаалиин баялигуудые гамтайгаар хэрэглэхэ талаар тэдэнэй харюусалгые, ашаг туhые дээшэлүүлхэ арга олгоhон финансын-экономическа эрхэ нүхэсэлнүүдые, үрмашуулганнуудые байгуулха хэрэгтэй.

Сессидэ бэлдэлгын үедэ оршон тойронхи байгаалиие сахин хамгаалгын, албан зургаанууда хүтэлбэрилгын бүхы шатануудые нарижуулан hайжаруулха шухала байhан тухай дурадхалнууд оруулагдаа.

Энэ асуудалые бэлдэлгын үедэ комиссинууд СССР-эй Министрнүүдэй Советдэй, зохихо министерствэнүүд болон албан зургаануудтай, ниитын эмхинүүдтэй, научна эмхи зургаануудтай нягта холбоотойгоор хүдэлhэн байгаа гэжэ С. К. Гроссу элидхэлэйнгээ түгэсхэлдэ мэдээсэбэ. Тэдэнэй хэhэн ажаглалтануудаг, оруулhан дурадхалнууд СССР-эй Верховно Советэй тогтоолой проект дотор нэбтэрүүлэн бэелүүлэгдэhэн байна. Тэдэнниие хараада абалгатайгаар комиссинууд проектые hайшааба.

Энээгээр СССР-эй Верховно Советэй Союзай Советэй ба Национальностынуудай Советэй хамтын заседани дүүрээ.

СОЮЗАЙ СОВЕДТЭ

Союзай Советэй заседани 14 часта Кремлиин Ехэ ордон соо нээгдэбэ.

Нүхэд **М. С. Горбачев, Г. А. Алиев, В. И. Воротников, В. В. Гришин, А. А. Громыко, Д. А. Кунаев, Е. К. Лигачев, Н. И. Рыжков, М. С. Соломенцев, В. В. Щербицкий, П. Н. Демичев, В. И. Долгих, Б. Н. Ельцин, Л. Н. Зайков, И. В. Капитонов** гэгшэдэй ерэжэ hуухадань, депутадууд болон айлшад нэрьемэ, удаан үргэлжэлhэн альга ташалгаар үгтаhан байна.

Л. Н. Толкуновой түрүүлэлгэ доро заседани үнгэрбэ.

Сессинүүдэй хоорондохи үе соо наhа бараhан депутадууд К. У. Черненкын Д. Ф. Устиновай, Н. Ф. Аксеновой, П. С. Кутаховай, А. А. Мехренцевэй, В. Н. Сивецэй дурасхаалые сугларагшад ёhолhон байгаа.

Союзай Советэй мандатна комиссинин түрүүлэгшэ **К. С. Демирчянай** элидхэл тушаа шэнээр hүнгагдаhан депутадуудай эрхэ түлөөлэгнүүдые мэдэрхэ тухай тогтоол депутадууд нэгэн дуугаар баталан абаба.

Союзай Советэй саг үргэлжын комиссинуудай бүридэлдэ хубилалтануудые оруулха тухай асуудалые заседани дээрэ хараха үзэбэ.

КПСС-эй ЦК-гай Политбюрогой гэшүүн, ЦК-гай секретарь депутат **Е. К. Лигачев** Союзай Советэй Гадаадын хэрэгүүдэй комиссинин түрүүлэгшээр hүнгагдаа.

КПСС-эй ЦК-гай Политбюрогой гэшүүн, ЦК-гай секретарь депутат **Н. И. Рыжков** Союзай Советэй Хуулинуудые hанамжалан дурадхадаг комиссинин түрүүлэгшэ депутат **Е. К. Гроссу** гэгшэдэ үгэ үгтэнэ.

РСФСР-эй Министрнүүдэй Советэй Түрүүлэгшын Нэгэдэхи орлогшо депутат **В. К. Гусев** Арадей хэрэглэмжын эд баравнай, хүн зоной ажаhуудал хангалгын комиссинин түрүүлэгшээр hүнгагдаhан байна.

Байгаалиие сахин хамгаалха, байгаалиин нөөсэ баялигуудые гамтайгаар хэрэглэхэ тухай хуулиин эрилтэнүүдые сахиха тухай асуудалые заседани дээрэ зүбшэн хэлсэжэ захалба.

Үгэ хэлэлгые РСФСР-эй Министрнүүдэй Советэй Түрүүлэгшын нэгэдэхи орлогшо депутат **Л. Б. Ермин** нээбэ. Ажахы эрхилэлгын бүхы hалбаринуудта экономическа журамые эрид шууд сахилга тушаа тэрэ анхаралаа тусгаар хандуулба. Хуули ёhонуудай, эрдэм наукаhаа үндэhэлhэн газар элдүүрилгын системын ёhоор газарай ашаглагдадаг үй байhан тушаа hанаагаа зобонги байhанаа мэдүүлээ. Хүрьhэнэй үрэжэл hайжаруулга хадаа эгээл түрүүлэн анхарха асуудал. Хүрьhэ шанаржуулдаг шухала баялиг болохо торфые бүри ашаг тайгаар хэрэглэе гэhэн дурадхал депутат оруулаа. Тэрэниие түлишэ болголгые хорихо тухай асуудал шиидхэлгые түргэдэхые хүсэhэн байна. Байгаалиин бусад нөөсэ дарасануудые ашаг тайгаар хэрэглэлгэдэ хабаатай бусад асуудалнууд тушаа тогтоо.

(Түгэсхэлынь 2-дохи нюурта).

Буряадай АССР-эй Верховно Советэй Президиумэй

УКАЗ

Нүхэр Л. В. ПОТАПОВЫЕ Буряадай АССР-эй Верховно Советэй Президиумэй Хүндэлэлэй грамотаар шагнаха тухай

Республикын партийна ба ажахын органуудта удаан аг соо аша үрэ ехэтэйгээр хүдэлhэнэйнь түлөө, түрэhөөр 50 наhатай болоhонтойнь дашарамдуулан, КПСС-эй обкомой секретарь нүхэр **Потапов** Леонид Васильевичые Буряадай АССР-эй Верховно Советэй Президиумэй **Хүндэлэлэй грамотаар** шагнаха.

Буряадай АССР-эй Верховно Советэй Президиумэй Түрүүлэгшэ А. БАДИЕВ.

Секретариин түлөө Буряадай АССР-эй Верховно Советэй Президиумэй гэшүүн Р. ГАРМАЕВ.

Улаан-Үдэ, Советүүдэй байшан.
1985 оной июлиин 2.

ШАГНАЛ

Республикын экономикые хүгжөөхэ талаар габьяатай байhанайнь түлөө, РСФСР-эй Госпланай байгуулагдаhаар 60 жэлэй ойтой дашарамдуулан, Буряадай АССР-эй Верховно Советэй Президиум республикын Госпланай капитальна барилгын таhагай начальник Татьяна Васильевна **Стаценкэдэ Буряадай АССР-эй габьяата экономист** гэhэн хүндэтэ нэрэ зэргэ олгобо.

Республикын экономикые хүгжөөхэ талаар габьяатай байhанайнь түлөө, республикын Госпланай худалдаа наймаанай, ниитын эдеэ хоолой болон хангалгын системын таhагай начальник Глафира Николаевна **Покровскаяда** Буряадай АССР-эй Верховно Советэй Президиум **Буряадай АССР-эй габьяата экономист** гэhэн хүндэтэ нэрэ зэргэ олгобо.

Республикын түсэблэлгын органуудта удаан саг соо аша үрэтэйгөөр ажаллаhанайнь түлөө, РСФСР-эй Госпланай байгуулагдаhаар 60 жэлэй ойтой дашарамдуулан, Буряадай АССР-эй Верховно Советэй Президиум эдэ нүхэдые **Хүндэлэлэй грамотаар** шагнаба:

Зандараев Баясхалан Базаровичые — республикын Госпланай нютагай промышленностиин таhагай начальник.

Смицкая Екатерина Григорьевнае—республикын Госпланай агропромышленнэ комплексын таhагай экономист-экономист.

СССР-эй арбан нэгэдэхи зарлалай Верховно Советэй гурбадахи сесс

ЭБ НАЙРАМДАЛАЙ, ЗОХЁОН БАЙГУУЛГЫН ЗАМАА

(Түгэсхэл. Эхиниинь 1-дэхи нюурта)

Мүнөө үе сагай үйлэдбэри болон байгаалиин оршон тойрониие адли тэгшээр эрхилхын тула эрдэмтэдэй шиидхэжэ байһан зөрилгонууд тухай СССР-эй Науканнуудай академиин вице-президент, МГУ-гай ректор депутат **А. А. Логунов** хэлэбэ. Оршон тойрониие хамгаалха зарим асуудалнууд Москвада үшөө һанаһанда хүрэмөөр шиидхэгдэнэгүй гэжэ тэрэ хэлэбэ. Экологиин талаар университедтэ хэгдэжэ байһан хэрэг тухай эрдэмтэ хөөрэһэн байна.

Байгаалиие хамгаалга хадаа горнягуудай ажал ябуулгын таһаршагуй хубинь мүн гэжэ СССР-эй нүүрһэнэй промышленностиин министр депутат **Б. Ф. Братченко** хэлээ. Хүдэлмэридэхи дутагдалнууд тушаа, тэдэниие зайсуулха замууд тухай тэрэ хөөрэбэ. Байгаали хамгаалгада таһалагдаһан мүнгэ зөөри, илангаяа Кузбасста, гүйсэд хэрэглэгдэнэгүй. Ашагта — мелтамалнуудые газарһаа дуулһан шахуу илгажа абадаг болохо, технологическа хэрэглэмжэдэ үһа гаргашалгые хороохо, үлэгдэл багатайгаар гаргажа боломоор технологи нэбтэрүүлхэ асуудалнууд тухай министр тогтоһон байна.

Нүхэр **М. С. Горбачевой** Ленинградта ерэһэн үшөр хадаа. Нева мүрэндэхи городой бүхы ажалшадай ажабайдалда ехэ удха шанартай үйлэ тэрэ... болоо гэжэ «Кировский завод» гэжэ үйлэдбэриин нэгэдэлэй слесарь-хабсаргашадай бригадир депутат **И. В. Захаров** тэмдэглэбэ. Энэ хадаа элсүүлхы ехэ хүсэн болоһон. Табан жэлэй түгэсхэхы жэлдэ бидэ габшагайгаар ажаллаһабди. 6 һарын түсэб амжалтатайгаар дүүргэбди гэжэ үгэ хэлэгшэ мэдээсэбэ.

Ладога шадархи оршон тойронхи һүүлэй саг болотор хамгалтагүйгөөр сахигдаһа байгаа гэжэ депутат тэмдэлээ. Эиэзнэй гол шалтагаанинь хадаа предприятинууд хоорондын холбоо барисаанай үгы байһаньаа тохёолдоно. Энэзнтэй хамта оршон тойронхиие хамгаалан сахиха хэмжэ ябуулгануудай түсэблэлгые, хиналтые нютагуудтахи хүтэлбэрилхы органуудта даалгаха гэһэн дурадхал үгэ хэлэгшэ оруулба. Энэ талаар нютагай Советүүд ехэ юумэ хэхэ үялгатай.

Байгаалиие сахин хамгаалха комплексно хэмжээ ябуулгануудые республика дотороо бэелүүлжэ байһан тухай Белоруссиин ССР-эй Министрнүүдэй Советэй Түрүүлэгшын нэгэдэхи орлогшо депутат **Ю. М. Хусаинов** хөөрэбэ. Амжаһаа шуумжэлхы ёһоор шэнжэлһэнэй удаа үгэ хэлэгшэ оршон тойронхи байгаалиие, байгаалиин баялигуудые ашаглтайгаар хэрэглэхэ ябадалай шанарые дээшэлүүлхэ талаар хэгдэжэ байһан хүдэлмэри тухай үгэ хэлэгшэ тогтоо. Экологиин асуудалые шиидхэлгэдэ союзна министерствэнүүдэй эдэбхитэй хабаадалсаа һаань, ашаг үрэтэй байха һэн.

Москва болон Москва шадархи газарнууд байгаалиин талаар ехэ хүндэ байдалтай. Тэрэниие ашаг үрэтэйгөөр сахин хамгаалха замууд тухай КПСС-эй Зарайска горкомой нэгэдэхи секретарь депутат **Е. В. Балакинагай** хэлэһэн үгэ дотор онсологдобо. Парти болон правительствын, Москвагай болон совет организациннуудай саг үргэлжын анхарал хандуулжа байһанай, хүн зоной эдэбхитэйгээр хабаадалсадаг байһанай ашаар Москвагай оршон тойронхи манай ороной эгээл һайхан хубинь болоно. Тиигэбэшье бидэ амжаһанаараа һанаагаа амархагүйбди гэжэ үгэ хэлэгшэ тэмдэглээ. Шиидхэгдэгүй хурса асуудалнууд манда бии. Московско областиин оршон тойронхи байгаалиие хамгаалха генеральна схемэ абтаа гэжэ тэрэ мэдээсэбэ. Энэ схемэ бэелүүлэгдэжэ эхилээ. Гэбэшье оршон тойронхи байгаалиие хамгаалха хэмжээ ябуулгануудые бэелүүлгэ мүнгэ зөөри һомолхо эрилтэ табина.

Ставропольско хизаарай хүдөө ажахын ажалшадай ажал хэрэг болон саашанхи түсэбүүд тухай «Казьминский» колхозой түрүүлэгшэ депутат **А. А. Шумский** тогтобо. Энэ хизаар найдамтай ургаса хуряана. Гэбэшье эгээл шухала асуудал гэхэдэ ажахынуудай ажал ябуулгын үрэ дүн адли тэгшэ бэшэ. Аграрна үйлэдбэриин эгээн шухала зүйлынь хадаа газартаа гамтайгаар хандалга болоно. Ставропольдо газарай хүрьһэнэй гэмтэлгэтэй тэмсэжэ байһан дүй дуршэл тухай тэрэ хөөрэбэ. Мелиоративна хуушан системэнүүдые шэнэдхэн заһабарилха, газарай хүрьһэ хамгаалгын модо тарилгые энэ региондо хурдадхаха шухала байһан тухай өөрынгөө һанамжые тэрэ дурадхаба.

Байгаали хамгаалгын ажал ябуулгые һайжаруулга болбол ехэ шухала удха шанартай хэрэг гэжэ Латвиин ССР-эй Министрнүүдэй Советэй Түрүүлэгшэ депутат **Ю. Я. Рубин** тэмдэглэбэ. Бидэ үлэгдэл багатай, мүн үлэгдэлгүй технологи нэбтэрүүлхэ асуудалда үргэн анхарал хандуулнабди. Республика дотор оршон тойронхи байгаалиие хамгаалха талаар ябуулгдажа байһан элдэб янзын хүдэлмэринууд тухай үгэ хэлэгшэ тогтоо. Эндэхи газар томо шулуугаар элбэг. Тусхай техникын үгы байһан дээрэһээ тэдэниие бүтаргаха хүдэлмэри һаатана. Нэгэ-хоёр заводой икмэ машина бүтээдэг болоо һаань һайн байгаа. Байгаалиие хамгаалхэ талаар ябуулгадаг хүдэлмэриие комплексноор хүтэлбэрилхэ шухала гэжэ үгэ хэлэгшэ онсоло.

Дайн хадаа ой модондо айхабтар ехэ хохидол үзүүлһэн байна гэжэ партиин Брянска обкомой нэгэдэхи секретарь депутат **А. Ф. Войстроченко** хэлэбэ. Ой модоной ажахын хүдэлмэрилэгшэдэй эсэшэ сусашагүй ажалай аша туһаар ногоон нүхэртэ ушаруулһан айхабтар хүндэ шарха арагалгадаа. Брянскһаа арадай ажахы хэдэн миллион кубометр модо абана. Энэ баялигые хайшан гэжэ һайнаар ашаглаха зорилго эрдэм наукын болон тус һалбариин хүдэлмэрилэгшэдэй урда табигдана. Ой модоной продукциие зөөхэ, болбосоруулха машина болон оньһон хэрэгсэлнүүдэй үгы байһан ушар энэ ашатай туһатай хэрэгые хойшонь татана.

СССР-эй автомобильна промышленностиин министр депутат **В. Н. Поляков** трибунада гараба. Машинануудай хүдэлмэриин ашаг үрые дээшэлүүлхэ, хэрото утаае агаарта хаялгые эрид хороохо талаар автомобиль бүтээгшэдэй мүнөө шиидхэжэ байһан зорилгонууд тухай тэрэ тогтоо. Энэ талаар ЗИЛ-эй нэгэдэлдэ ехэ хүдэлмэри хэгдэжэ байдаг. Газодизельнэ түлишэ хэрэглэдэг болоһоной ашаар саашадаа агаарай оршон тойрониие бузарладаг ушарые 2—3 дахин хороохо арга боломжо олдохоор байна.

КПСС-эй Эрхүүгэй обкомой нэгэдэхи секретарь депутат **Б. И. Ситников** үгэ ababa. Энэ областиин газар дээрэ Байгал-Амарай түмэр замай участок оршодог, хэдэн томо промышленна предприятинууд хүдэлнэ. Индустриальна хүгжэлтэ хадаа эндэхи оршон тойронхи байгаалиие хамгаалха хэмжэхүүдтэй тон холбоотойгоор эрхилэгдэхэ эзргэтэй. Зарим министерство болон ведомствэнүүд сэбэрлэлгын комплексноые бариха асуудалда үшөөл анхаралаа һүлаар табина. Үгэ хэлэгшэ СССР-эй Госпланай, Госснабай үмэнэ хэдэн дурадхалнууд оруулба. Байгал шадархи районой, мүн областиин бусад районуудай байгаалиин баялигые комплексноор ашаглаха, үйлэдбэриин хүсэнүүдые эүбөөр хубаоилан тогтонижуулха асуудалнуудта тэрэ анхаралаа хандуулаа.

Байгаалиин оршон тойрониие хамгаалгын асуудалнууд хадаа хүн түрэлтэнэй ажабайдалтай сэхэ холбоотой асуудалнууд. Ушар тиимэһээ улаасхоорондын холбоо барисаае бэхижүүлхэ шухала гэжэ депутат хэлээ.

Космосто бүү зэбсэг үрдилдэн гаргалгые, одо мүшэдэй оршондо дайн сэрэг һүжэрөөхэ гэһэн империализмын гүсэблэлгэдэ эсэргүүсэн ябуулжа байгаа мэдэжэ совет үүсхэл бүхы далхэй дээрэ элитэ болонхой. Дэлхэй дээрэ эб найрамдал бэхижүүлхэ хэрэгтэ зорюулагдаһан КПСС-эй ба Совет гүрэнэй политикые совет хүнүүд гүйсэд дүүрэн дэмжэжэ байна.

Энэ табан жэлэй туршада предприяти дээрэ хэдэн арбан сэбэрлэлгын объектнууд ашаглалгада оруулагдаа гэжэ В. И. Ленинэй нэрэмжэтэ Кузнецкэ металлургическа комбинадай директор депутат **Л. В. Радюкевич** хэлэбэ. Байгаали хамгаалгын хүдэлмэриие һайжаруулхын тула материальна үрмашуулгын хэмжээ ябуулганууд хэрэглэгдэнэ. Комбинадуудые шэнэдхэн хубилгаха программые бэелүүлгэ хадаа оршон тойронхи байгаалида үзүүлэгдэдэг үйлэдбэриин таарамжагүй нүлөөе нилээд хороохо арга олгоно байна. Эрдэмтэд ашаг үрэтэй, хүнгэн сэнтэй промышленна үлэгдэлнүүдые сэбэрлэхэ түхэсэрэлгэнүүдые бии болгохо уялгатай.

Хүнэй аша туһын түлөө оршон тойронхи байгаалиие ходо сэбэр байлгахын тула бидэ экономико хүгжөөлгын зорилгонуудтай адли тэгшэ шиидхэхэ ёһотойбди гэжэ Горьковско облсоведэй гүйсэдкомой түрүүлэгшэ депутат **В. И. Семенов** сесси дээрэ үгэ хэлэхэдээ тэмдэглээ. Байгаалиие хамгаалгын хэмжээ ябуулганууд хадаа областиин социально-экономическа хүгжэлтын түсэбэй нэгэ хубинь болоно гэжэ тэрэ мэдээсэбэ. Имагтал нютагуудтахи партийна болон совет организациннууд хадаа областиин органуудтай нягта холбоотойгоор хүдэлмэрэ ябуулаа хадаа байгаалиие хамгаалжа, тэрэнэй баялигые арьбадхажа шадаха байнабди.

Татарай нефть олзоборилогшод удаахан сагай туршада байгаали хамгаалгын комплексно программа амжалтатайгаар бэелүүлжэ байдаг гэжэ В. Д. Шашинай нэрэмжэтэ «Татнефть» гэжэ үйлэдбэриин нэгэдэлэй генеральна директор депутат **А. К. Мухаметзянов** тэмдэглэбэ. Гэбэшье олзоборилгын барилгануудые, дамжуулгын соргонуудай системэнүүдые жэбэрлэлгэнэ хамгаалха хэрэг эгээл шухала асуудал болоод байна.

Экологическа балансые таарамжэтай болгохын тула байгаалиин оршон тойрониие хамгаалхэ, тэдэнэй баялигые ашаглаха асуудалда, түсэблэлгын дутагдалнуудые усадхаха асуудалда анхаралаа ехээр хандуулхэ саг ерээ гэжэ В. И. Ленинэй нэрэмжэтэ Кузнецкэ металлургическа комбинадай ахалагша вальцовщик депутат **Н. П Зайцев** хэлэбэ. Проект зохёогдоотой, сэбэрлэлгын түхэсэрэлгэнүүдые гаргагшадай муу хүдэлмэриһөө болоо, экологическа байдалда түбэг татаха ушарнууд үзэгдэнэ гэжэ тэрэ тэмдэглэбэ. Арадай зөөри зөөгшые хайра гамгүйгөөр гаргашалдаг, оршон тойрониие бузарлаха ушартай тэмсэлэй аша түһые доошолуулдаг хүнүүдһээ тон шангаар асууха шухала гэжэ депутат дурадхаба.

НАЦИОНАЛЬНОСТЬНУУДАЙ СОВЕДТЭ

СССР-эй Верховно Советэй Палатануудай заседаниннуудай залда 14 часта Национальностьнуудай Советэй заседани эхилээ.

Нүхэд **Н. А. Тихонов, В. М. Чебриков, Э. А. Шеварднадзе, В. В. Кузнецов, Б. Н. Пономарев, С. Л. Соколов, М. В. Зимянин, В. П. Никонов, К. В. Русаков** гэгшэдые депутадууд ба айлшад удаан үргэлжэлһэн альга ташалгаар үгтаба.

Национальностьнуудай Советэй Түрүүлэгшэ **А. Э. Воссой** түрүүлэлгэ доро заседани үнгэрөө.

Сессинүүдэй хоорондохи үедэ наһа барааһан депутадууд М. П. Бобриков, К. Ш. Кулиев, К. С. Москаленко, К. Оразов, П. Ю. Рамонас, В. Н. Челомей гэгшэдэй дурасхаалые сугларагшад ёһолон хүндэлһэн байна.

Национальностьнуудай Советэй Мандатна комиссиин түрүүлэгшэ **О. С. Мирошхиной** элидхэлээр депутадууд шэнээр һунгагдаһан депутадуудай эрхэ түлөөлэгнүүдые мэдэрхэ тухай тогтоол нэгэн дуугаар баталан абаба.

Национальностьнуудай Советэй саг үргэлжын комиссинуудай бүридэлдэ заарим хубилалтанууд хэгдэ.

Байгаалиие хамгаалха ба байгаалиин баялигуудые бодомжотой зүбөөр ашаглаха тухай Хуулиин эрилтэнүүдые сахиха тухай элидхэлые ба нэмэлтэ элидхэлые седани дээрэ зүбшэжэ эхилээ.

Украиный ССР-эй Министрнүүдэй Советэй Түрүүлэгшын нэгэдэхи орлогшо депутат **Е. В. Качаловский** үгэ хэлэхэдээ, ороной экономическа болон социальна хүгжэлтын шухала асуудалнуудые шиидхэлгэдэ, совет хүнүүдэй ажалай эрхэ байдалые, һуудал байдалые ба амаралтые эмхидхэлгэдэ Советүүдэй үүргэ улам дээшэлнэ гэжэ онсолон зааба. Нөөсэнүүдые зүбөөр хэрэглэхэ, бузарлагдаһан урадхал үһые сэбэрлэхэ талаар республика дотор бии болоһон дүй дуршэл тухай тэрэ хөөрөө. Украинада үһанай нөөсэнүүд хомор гэзд депутат тэмдэглээ. Хорото бодосуудые агаарай дайдада хаялгые хороохо асуудал тушаа тогтоходоо. Энэ министерствэнүүд мүнөөнэй хэрэгсэл тухезрэлгэнүүдэй үндэһэ һуури дээрэ үлөөдэнэ багаар гаргадаг технологи эдэбхитэйгээр нэбтэрүүлхэ зэргэтэй гэжэ тэрэ тэмдэглээ.

Могилевой КПСС-эй XXV съездын нэрэмжэтэ торгон бүдэй үйлэдбэриин нэгэдэлэй хүдэлмэрилэгшэ депутат **Л. Н. Краснова** үгэ хэлэхэдээ, эрдэм-техниккын дэбжэлтэдэ түшэглэн, ажахыгаа эрхилхэдээ, байгаалида гамтайгаар хандаха ёһотойбди гэжэ тэмдэглээ. СССР-эй химическэ промышленностиин болон бусад министерствэнүүд предприятинуудые тойруулан ой модо хамгаалха зоно байгуулха, сэбэрлэлгын түхезрэлгэнүүдые бүри түргэнөөр бариха ёһотой гэзд депутат анхаралаа хендуулаа.

Үйлэдбэриин эршэмтэй түргэнөөр хүгжөөгдэжэ, хүнэй ажалда элшэ хүсэнэй ехэ хэрэглэгдэдэг болоод байхада, оршон тойронхи дайдые хамгаалха гэзшэ онсо удха шанартай боложо байнхай. Гэзд гидрометеорологиин ба оршон тойронхи... наха талаар ... комитедэй түр... **Ю. А. Израэ**... дэглэбэ. Оршо... дые хамгаалг... нөөсэнүүдые ... бөөр хэрэглэ... граммые бэл... той дурадх... оруулна. Үгэ... намжын ёһоо... дын болон ... бузарлагдаха... лаха, хинаха... тор хүдэлдэг... һуури дээрэ... гическа албан... тэй байха.

Карелиин ... лиие бодомж... рэглэхэ, оршо... дые аршаг... далнууд ёһо... рэг болонхо... Карелиин об... секретарь, де... **панов** мэдүүл... публикын газ... гаалин нөөс... хэрэглэдэг за... вэнүүд боло... нуудай байга... онсо шэнжэ... хараада абад... халаг...амаар. ... модоной ба... лаар һанаата... наа мэдүүл... дотор зохёог... тенсификаци... лексно прог... рэбэ.

Усть-Каменогорск... Ленинэй нэрэмжэ... ба цинкын комб... тор, депутатин хурса... үгэ хэлэхэдэ... металлургиин... шэ хүсэнэй ... нэй эрэшэ д... баялигуудые ... хэрэглэхэ, о... дайдые хам... нуудые би... тэмдэглэбэ. ... манай комби... на үлөөдэнэ... гаргадаг бол... хэлэ. Гэбэш... нууд үшөөл... дайдые буз... гансал- пред... шэ, -мүн п... дые, бариг... салгада хаба... гэжэ тэрэ д...

БАЙГААЛИИЕ ХАМГААЛХА, БАЙГААЛИИН БАЯЛИГУУДЫЕ БОДОМЖОТОЙ ЗҮБӨ
АШАГЛАХА ТУХАЙ ХУУЛИИН ЭРИЛТЭНҮҮДЫЕ САХИХА ТУХАЙ

СССР-эй Министрнүүдэй Советэй Түрүүлэгшын орлогшо депутат З. Н. НУРИЕВАЙ хэһэн элидхэл

КПСС-эй ЦК-гай апрелиин Пленумэй материалнууд, научно-техническэ дэбжэлтые хүрдадхалгыи асуудалнуудаар партиин Центральна Комитедтэ болоһон зүблөөн дээрэ нүхэр М. С. Горбачевой хэһэн элидхэл ажал хэрэгэймнай мүнөө үеын байдалые сэгнэхэдээ, мүн манай хүгжэлтын үндэһэн асуудалнуудые тодорхойлходоо, эдэ асуудалнуудта шэнэ, зохеохы еһоор хандаһанай үльгэр жэшээ болоно. Эдэниие манай парти болон арад зон үргэнөөр дэмжэн һайшаагаа, совет хүнүүд зохеон байгуулхы габшагай ажалаа эрхилхээр бэлэ зэнэбэ.

Хүтэлбэриин бүхы органууд, предприятинууд болон эмхинүүд, колхоз болон совхозууд үйлэдбэридэ доторой нөөсэнүүдые улам дүүрэнээр элсүүлхэ, журам болон эмхи гурим бүхы хэмжэгээр бэхижүүлхэ, ажал хэрэгтээ еһотой һайнаар хандажа, харюусалгаа дээшэлүүлхэ гэһэн хараа зорилготой болонхой.

Байгаали хамгаалха, байгаалиин баялигуудые бодомжотой зүбөөр ашаглаха тухай хуулиин эрилтэнүүдые сахиха асуудалые мүн лэ эдэ эрилтэнүүдэй үндэһөөр тус сесси дээрэ хаража үзэхэ ёһотой болонобди.

Бүри совет засагай һаяхан тогтоод байхада, В. И. Ленин байгаалида болон тэрэнэй баялигуудта социалис ёһоор хандалгын үндэһэ һуурие зохеон хараалһан юм. Багшынгаа захяа заабаринуудые дүүргэлтэ болгон, совет гүрэн обществo болон байгаалиин хооронодохи харилсаае һайжаруулхын тулада ехэ юумэ хэнэ.

СССР-эй наймадахи зарлалай Верховно Советэй дүрбэдэхи сесси дээрэ байгаали хамгаалха тухай асуудалнууд зүбшэн хэлсэгдэнэ юм. Тэрэнэй һүүлээр Газар үһан тухай ССР Союзай болон союзна республикануудай хуулиин үндэһэ һуурие. Ой модон тухай ССР Союзай болон союзна республикануудай хуулиин үндэһэ һууринууд, «Агаар хамгаалха тухай» СССР-эй хуули болон бусад актнууд зохеогдожо абтаһан юм. Оршон тойронхи байгаали хамгаалха, байгаалиин баялигуудые бодомжотой зүбөөр ашаглаха талаар СССР-эй Министрнүүдэй Советэй Президиумэй комиссии 1981 ондо ажал ябуулгаа эхилэ һэн. Мүн лэ иимэ комиссиннууд 10 союзна республикада байгуулагдаһан юм. Эдэ комиссинууд байгаали хамгаалха, байгаалиин баялигуудые бодомжотой зүбөөр ашаглаха талаар ССР Союзай Верховно Советэй болон союзна республикануудай Верховно Советүүдэй комиссинүүдтай нягта холбоотойгоор ажалладаг юм.

Байгаали хамгаалха талаар манай гүрэнэй политика бүхы дээрээ СССР-эй Конституцяар тодорхойлогдодог гэжэ мэдэжэ. Энэ талаар хэгдэжэ байгаа ажал ябуулгые улам һайнаар эмхидхэхын тулада СССР-эй Министрнүүдэй Совет нэтэрүү шанга хүдэлмэри ябуулдаг. Байгаали хамгаалалгын хэмжээ ябуулганууд гүрэнэй түсэбэй таһаршагуй хубинь болонхой. Һүүлэй 9 жэлэй туршада энэ хэрэгтэ 63 милиард шахуу түхэриг ашаглагданхай.

Арадай ажахыда үһые тэхэрюулжэ, мүн дахин дахин хэрэглэлгын гуримай үргэнөөр нэбтэрүүлэгдэнэй ашаар жэлэй туршада 240 шахуу кубическа километр газарһаа абтадаг шэнэ үһан алмагдаһан байна. Энэнь Волгоор жэлэй туршада гарадаг үһанай дунда эзргын хэмжээнтэй адли шахуу. Мүн муухай болгогдоһон урадхуул үһые гаргалга гурбанай нэгэ хубяар хороогдоо.

Агаар хамгаалха хэмжээ ябуулгануудай бэелүүлэгдэнэй ашаар стационарна зүйлнүүдэй оршон тойрондо гарган хаядаг хорото бодосуудай тоо 13 процентээр бага болоо. Москва, Ленинград, Киев, Минск, Ригэ болон бусад городуудтахи агаарай байдал һайжараа.

Газар тухай хуулиин үндэһэ һууринуудай болон парти, правительствын хэдэн шиидхэбэринүүдэй абтаһанай һүүлээр хүдөө ажахын газар хамгаалалгада ехэ анхарал хандуулагдадаг болоо. Хүдөө ажахын бэшэ хэрэглэмжэдэ гаргагдадаг үрэжэлтэ газарай талмай хороогдоо. Һандаргагдаһан газарай дахяад үрэжэлтэй болгогдоһоной ашаар миллион гараи гектар хүдөө ажахын газар ярадай ажахыда бусаагдаба.

Газарые нуралгаһаа хамгаалха агротехническэ хүдэлмэринүүд улэм ехэ хэмжээгээр хэгдэнэ. Газарые үрбуулангүйгөөр хахалалга 1984 ондо 52 миллион шахуу гектарта хэгдэнэ, 28 миллион гектар газарта ташалангуудай хүрьһэниинь хүндэлэн болон утаашань элдүүрилэгдэнэ байха юм.

Газар үһа хамгаалхын тулада ой модо тарилга саэшадаа хүгжөөгдэнэ. Манай ороной модон 811 миллион гектар газар эзэлнэ. Энэ хадаа бүхы дэлхэйн ой модоной 24 процентнь, мүн шэлбүүһэтэ мэдонуудай хахадһаа ехэнхинь болоно. Абтаһан хэмжээнүүдэй ашаар Советскэ Союз ой модо һэргээхэ хүдэлмэриин хэмжээгээр дэлхэй дээрэ нэгэдэхи һууринуудай нэгые эзэлнэ. Хүнэй гараар үргүүлгдэнэй ой модон жэл бүри 1,1 миллион шахуу гектар газарта нэмжынэ. Ой модоной хамгаалалгын, үһа элбэг байлгаха, санитарно-ариг сэбэрэй болон бэеын элүүрые хамгаалгын үүргэнүүдые һайжаруулха, заповедниг үүдые хүгжөөхэ талаар хүдэлмэри хэгдэнэ. Гансал һүүлэй юһэн жэлэй туршада заповеднигүүдэй талмай хоер дахин шахуу ехэ болоо, 12 национальна паркнууд байгуулагдаа.

Зэрлиг ангууд болон шубуудые хамгаалха, тэдэнэй тоое үсөөрүүлхэгүй хэрэгтэ ехэ анхарал хандуулагдадаг болоо. 1975 онойхидо орходоо хэмжээгээрээ дүрбэ дахин ехэ тусхай биотехническэ хэмжээ ябуулганууд мүнөө үедэ бэелүүлэгдэнэ. Загаһанай нөөсэнүүдые хамгаалха, орон доторхи үһа сөөрөмүүдтэ загаһа хэмэл аргаар үсхэхэ хүдэлмэри улам ехэ болоно. СССР-эй далайн эрьедэхи газарнуудай амиды болон бусад баялигуудые хамгаалха, бодомжотой зүбөөр ашаглаха талаар хэмжээнүүд абтана.

Промышленна болон хүдөө ажахын үйлэдбэриин хэмжээнэй нилээд ехэдэһэн, хото городуудай болон хүн зоной тоогой олошоржо байһан эрхэ байдалда байгаали хамгаалха, байгаалиин баялигуудые зүбөөр ашаглаха хэрэгтэ һайн хубилалтанууд түйлагдаба гэжэ тусхай тэмдэглэхэ хэрэгтэй.

Оронойнгоо экономикые түгэс эршэмтэй хүгжэлтын замда түргэнөөр оруулха гэһэн партиин хараа шугам түбхын түрүүндэ байгаалиин баялигуудые гамтайгаар, ашаг үрэ ехэтэйгээр ашаглахые эринэ. КПСС-эй ЦК-гай энэ талаар мүнөө үедэ табижа байгаа эрилтэнүүдэй үндэһөөр эдэ асуудалнуудые хаража үзэхэ дэ, эндэ үшөөл нилээд ехэ дутагдалнууд үзэгдэнэ гэжэ мэдэрхэ хэрэгтэй. СССР-эй хэдэн министерство, зургаанууд болон союзна республикануудай Министрнүүдэй Советүүд оршон тойронхи байгаали хамгаалха, байгаалиин баялигуудые зүбөөр ашаглаха талаар түсэбтэ даалгабаринуудые заримдаа дүүргэнэгүй. Түбхын түрүүндэ СССР-эй Минэнерго, СССР-эй Минчермет болон Минхимпром эдэнэй тоодо ороно. СССР-эй Минстроймaториалы, тэрэшэлэн Минудобрений байгаали хамгаалха хүдэлмэри хангалтагүйгөөр ябуулна. Байгаали хамгаалалгын ажал ябуулга Узбегэй ССР-тэ, Красноярска хизаарта, Ивановска, Горькиин, Ростовско зарим бусад областьнуудта үшөөл һайнаар ябуулагданагүй. Подрядна министерствэнүүд үйлэдбэриин гол барилганууда орходоо байгаали хамгаалалгын объектнүүдые охэнхидээ һураггүй удеаная баридаг байха юм.

Минхиммаш болон машина бүтээлгын бусад министерство, зургаанууд тооһо, газ сэбэрлэхэ ашаг үрэ ехэтэй системэнүүдые байгуулха хүдэлмэри һулаар ябуулна. СССР-эй Минцветмедэй хэдэн предприятида хэрэг балай һайн бэшэ. Металлургическа заводуудай гаргадаг газуудһаа серэ болон сернэ кислота абаха шэнэ технологическа процессууд эндэ аалаар нэбтэрүүлэгдэнэ.

Госкомгидромет гүрэнэй тусхай даалгабаринуудые болон тогтоогдоһон нормативуудые дүүргэһэнэй түлөө нэгэдэл, предприяти болон эмхинүүдтэ эрилтэеэ шангадхаха ёһотой.

Хото городуудай болон промышленна түбүүдэй агаарые автомашинын гаргадаг газаар бузарлаха гэзшэ нилээд шанга асуудал болобо. Гэбэшье Минавтопром үнөөхил хуушан автомобильнуудаа гаргаһаар. Тэнэй агаарта гаргадаг газ доторхи хорото бодосуудынь гүрэнэй стандартаар тогтоогдоһоо хэмжээе олон ушарта үлүүлдэг байха юм. Мингазпром, СССР-эй бусад министерство болон зургаанууд, тэрэшэлэн зарим союзна республикын Министрнүүдэй Советүүд автотранспортда шэнэгдэхэгдэһэн ба шахагдаһан газые, моторно түлишэ болгон хэрэглэхэ ябадалые үргэдхэхэ талаар хэгдэхэ хүдэлмэри аалаар ябуулна.

СССР-эй Министрнүүдэй Совет хото городууд болон промышленна түбүүдэй агаарые бузаолагдаг ябадал зайсуулха нэмэлтэ хэмжээнүүд тухай тогтоол нёдондо жэлэй һүүл багаар абаһан юм. СССР-эй министерствэнүүд болон зургаанууд, союзна республикануудай Министрнүүдэй Советүүд эдэ хэмжээ ябуулганууды зааталгуй дүүргэхэ ёһотой.

Уһанай баялиг хамгаалха, ашаглаха талаар нилээд ехэ дутагдалнууд үзэгдэнэ. Мал ажалай комплекснууд болон хүдөө ажахын бусад объектнүүдэ урдан гарадаг үһан оршон тойронхи байгаали бузарлаха нилээд ехэ эшэ үндэһэн болоно. Республикануудай Министрнүүдэй Советүүд, СССР-эй Минсельхоз болон мал ажалай объектнүүдтэй бусад министерствэнүүд иигэжэ урдан гарадаг үһые сэбэрлэдэг болохо, тиин үлэгдэлнүүдыень хэрэглэхэ хэрэг эмхидхэхэ зэргэтэй. Бага гол мүрэнүүд болон үһа сөөрөмүүдэй байдалые һайн байлгахын тулада нуралгаһаа хамгаалха, мелиоративна, ой модо һэргээхэ болон бусад хэмжээ ябуулганууды мүн лэ үргэнөөр бэелүүлхэ шухала.

Уһанай баялигаар СССР дэлхэй дээрэ нэгэдэхи һуури эзэлдэг гэжэ мэдэжэ. Байгаали дэлхэйн удха шанартай субад эрдэни бологшо Байгал далайе манда бэлэглээ юм. Эндэмнай СССР-эй газар дээрэхи дабһагүй уһанай 70 гаран процентнь байна ха юм. Энэ айхабтар ехэ национальна баялиг мүн. Тиин тэрэнээ мүнөөнэй болон ерээдүйн үетэнүүдтэ зорюулан, арюун сэбэрээс сахин хамгаалха ёһотойбди. Иссык-Куль нуур, Севан болон зарим бусад уһанууды бузарлалгаһаа хамгаалха талаар мүн лэ тусхай хэмжэнүүд абтаха ёһотой. Ладожска болон Онежскэ нуурнуудай уһа хамгаалха хэрэгтэ ехэ анхарал хандуулха шухала.

Манай орондо уһанай баялигай ехэшье һаань, зарим нютагуудта уһанай дуталдаха ушартай үүд үзэгдэдэг болонхой гэжэ З. Н. Нуриев үргэлжэлүүлэн хэлэбэ. Тиимэһээ уһа гаргашалалгада алмалта хэхэ, тэрэниие зүбөөр ашаглаһанай түлөө бүхы уһа хэрэглэгшэдэй харюусалгые дээшэлүүлхэ хэрэгтэй.

Хүдөө ажахыда орон дотор хэрэглэгдэдэг уһанай бүхы хэмжээнэй 60 процент шахуунь гаргашалагдана. Тезд эндэмнай уһан ехээр гээлтэ хороһтодо ороно. Техническэ талаараа муу уһалууриин системэнүүдые һэльбэн шэнэдхэхэ, хүдөө ажахын үргамалнуудые уһалха түрүү арганууды нэбтэрүүлхэ, хүбометр уһан бүхэниие ашаглалгын ашаг үрые дээшэлүүлхэ, газарай намаг болдогтой, ехэ хужартай болохо ябадалые заисуулха хэрэгтэй.

Арадай ажахын хэрэглэмжэдэ уһа улам ехээр абалга, гидротехническэ объектнүүдые барилга, уһа мүрэнүүдые бузарлалга заһаһанай баялигта ехэ хохидол ушаруулна.

Һайнаар үндэһэлэгдөөгүй ажахын шиидхэбэринүүд амитадай амидарха байдалые олон ушарта эрид муудхаажа, тэдэнэй тоое эли бодо ехээр хороолгодо хүргэдэг. Мүн браконьернүүдэй хара хэрэг байгаалида ехэ хохидол ушаруулна.

Союзна республикын Министрнүүдэй Советүүд, Гослесхоз, Минсельхоз, Минрыбхоз, СССР-эй МВД амитанай аймагые сахин хамгаалха, олошоруулха туша нэмэлтэ хэмжээнүүдые абаха ёһотой.

Газар дайдаяа бүри гамтайгаар сахин хамгаалха, зүбөөр ашаглаха, мүн газар тухай хуулиин үндэһэ һуурин эрилтэнүүдые улам шангаар сахиха тухай асуудал мүнөө ехэ хурса болонхой гэжэ элидхэл соо тэмдэглэгдэбэ. Мүнөө манай орондо 2 миллион гаран гектар һандаргагдаһан газар бии байна. Гэхэтэй хамта зарим министерствэнүүд газар һэргээхэ асуудалда ёһотой анхарал табинагүй. Газарта муугаар хандаха гэзшэ нинтын зөөрие һандаргаһан, гүрэндэ хохидол ушаруулһан ябадал гэжэ хараад, энэ талаар шангаар асуудаг болохоор болоо.

Ургамал хамгаалха химическэ хэрэгсэлнүүд болон минеральна үтэгжүүлгэ хадагалха, хэрэглэхэ ябадалда дутагдалнууд үшөөл үзэгдэнөөр. Хүдөө ажахын ургамалнуудые хорлодог шумуулнууд болон бурган үбнэнтэй тэмсэхэдээ, ургамал хамгаалха биологическа хэрэгсэлнүүдые үргэнөөр хэрэглэхэ шухала. СССР-эй Минсельхоз болон Главмикробиопром тэдэниие улам ехээр гаргадаг болоо, хожомоо химическэ хэрэгсэлнүүдые тон бага хэмжээтэйгээр хэрэглэдэг болохо ёһотойбди.

Һүүлэй жэлнүүдтэ зарим союзна республикануудта газар үһа хамгаалхын тулада ой модо тарилга ямаршье үндэһэгүйгөөр удааруулагдадаг болонхой. Ой модоной баялиг зарим газарта үшөөл эзэн ёһоор ашаглагданагүй. Модо бэлэдхэхэ техникэ болон үйлэдбэриин технологи мүнөө үеын эрилтэнүүдтэ үшөөл хүрэнэгүй. Модо болон модоной бусад продукци үлэгдэлгүйгөөр, комплексноор ашаглаха онол арганууд түйлаг аалаар нэбтэрүүлэгдэнэ.

Газар үһан тухай ССР Союзай болон союзна республикануудай хуулиин үндэһэ һуурие СССР-эй Верховно Совет абаһан юм. Энэ хуули, мүн правительствын хэдэн тогтоолнууд арадай ажахыда минеральна баялиг ашаглалгые нилээд һайжаруулгада туһа болоо. Нүүрһэн, шатадаг сланец, асбест болон бусад ашагта малтамалнууд газар дороһоо гүйсэдөөр абтадаг болонхоо. Минеральна түүхэй эд абака, болбосруулха техникэ болон технологи нарижуулагдана. Гэхэтэй хамта хэдэн ашагта малтамал абаха үедэ, илангаяа тэрэниие шанаржуулха үедэ ехэ эрилтэ гээгдэл ушаруулагдана.

Министерство болон зургаанууд, нэгэдэл болон предприятинууд, бүхы хүтэлбэрилэгш

...УЛИИН РЕФОРМЫЕ БЭЕЛҮҮЛНЭБДИ

...УУЗАЙ ЗУРД ГЭЭ...»

...үндэһэн со... ...э хэрэгтэ түшэ айхабтар ...ө үнинэй мэ... ...эһээ тэрэнэй ...е гүнзэгы... ...шудалха ту... ...бүри Совет ...тожо байха... ...нэхөөрөөшье, ...лгын хүдэл... ...ха, шабина... ...лдэ комму... ...Үлэн бада... ...ной мэдэрэл ...бхын түрүүн... ...шудалалга... ...отой болоно

...һургаалые ...лүүлжэ бай... ...национальна ...мандаһанай ...ложо, ород ...ий бусад шу... ...тэй тон ад... ...лэ заалгые ...һайжаруулха ...т һургуулийн ...бий бшуу. ...лтые һайнаар ...ка ябаа эдир ...н тэгшээр, ...хүмүүжүүл... ...ар ороноо ...н нютагайн... ...й танилсуул... ...арадайнгаа ...ааһ һургаал ...бадал хадаа ...нуудай бу... ...гша бүхэнэй ...лоно. Иимэ ...байхадаа, ...мна мате... ...дуужа аба... ...мэдэсэнь ...хурса бо... ...ргэн гүйдэг

...районой ...да һургуу... ...энэй ба ли... ...арадай гэ... ...багша-ме...

...тодист Мария Гунгаевна Баниева хайшан гэжэ һурагшадаа «түрэл хэлэн, түрэһэн дайда хоёроо түби дээгүүр хаанаш ябаа һаа» мартахагүйгөөр һургажа байһан тухайнь хөөрэхэ хүсэлтэйбди.

Далаад он багаар эмхидхэгдэһэн Дамба Дашинимаевай нэрэмжэтэ литературна кружогто гушаад һурагшад хабаадажа, үнгэрһэн һуралсалай жилдэ гараа нугалан, гуурһанай хурсые туршаа. Эдир нүхэднай үндэһэн хэлэнэйнгээ баялигта эндэл дурлана гэхэдэ, алдуу болохогүй хэбэртэй. Литературна кружок иимэ 3 гол шэглэлтэй:

1. Түрэл нютагайнгаа хүбүүд Дамба Дашинимаев, Даша Дамбаев, Барас Халзанов болон бэшэшье уран зохёолшодой намтар ба ажал ябуулгые шэнжэлэн шудалха;

2. түрэл хизаар оронойнгоо түүхэ бэшэгтэй танилсалга;

3. һурагшадай зохёохы бэлиг шадабарие хүгжөөлгэ.

Арадай аман зохёолой абдарые уудалан бэдэрэгшэдэй, мүн хизаар ороноо шэнжэлэгшэдэй һайхан сэдьхэлнээ гераһан дуһал мүрнүүд һургуулийн олимпиадада, концерт наадануудта болон хэшээлнүүдтэ хэрэглэгдэжэ, олоной һонирхол үүсхэдэг гэжэ тэмдэглэхэ шухала. Мүн баһа һурагшадтаа литературна хэлэнэй уран һайханиие харуулжа. аман ба бэшэмэл хэлэлгыень хонгёо хурса, тодо һонор үгэнүүдээр баяжуулхын тула Мария Гунгаевна элдэб арга боломжонуудые хэрэглэдэг.

Эндэ илангаяа хэлэлгэ хүгжөөлгын хэшээлнүүд ехэ нүлөөтэй. һурагшадта элдэб янзын изложени, сочинени-найруулга, зураглал, оршуулга болон зохёохы шанартай ондоошье худэлмэри хүүлэжэ байбал, үгэ хэлэниинь уран хурса, уян нугархай болодог байна. Хэшээлдээ ямар бэ даа нэгэ зохёохы худэлмэри үнгэргэхын урда багша нэн түрүүн эгээ ямар янзын ажал һурагшадай хүгжэлтэдэ туһатай, үрэ дүнтэй байхаб гэжэ бодомжолдог, мүн баһа өөрын тус системэтэйгээр худэлдэг байна.

— Кабинет соомни хадагалаатай, жэлһээ жэлдэ суглуулагдажа байдаг эрхим һайн сочиненинүүдые, бэшэшье бэшэмэл худэлмэринүүдые һурагшад абажа уншадаг, ехэ һонирходог, эдээнһээ дутуугүй һайнаар бэшэхые ороддог,— гэжэ Мария Гунгаевна хөөрэнэ. Зохёохы ямаршье худэлмэри хүүлэхын урда эртээнһээ үхибүүдые багша бэлдэдэг. Словарна худэлмэри, түсэб табилга, хэлэлгын уран арганүүдтай танилсуулга эндэ шухала.

Гадна зарим һурагшадай һанал бодолоо гуримтайгаар бэшэжэ шадахагүй байһые хараада абана, һэргылэмжын худэлмэри ябуулна. Мүн ла зохёолгынгоо худэлмэрине хайшан гэжэ уран һайхан литературна үгүүлбэритэйгээр, һанал бодолоо тодо тобшохоноор харуулжа, гол шухала зүйлнүүдьень алдангүйгөөр дүүргэхэ тухай заабол ойлгуулна.

— Зарим худэлмэринүүдые классһаа гадуур литературна кружогойнгоо хэшээлнүүдтэ хүүлэхэдэ, ехэ туһатай, тэдэнэй абьяас шадабари улам хурса болодог байна гэжэ ойлгооб,— гэжэ буряад хэлээ багша хэлээ һэн.

Литературна кружогой гэшүүд Жаргаланта нютагай эрхим хүбүүдэй нэгэн болохо Дамба Дашинимаевай намтарые, зохёохы ажалые шэнжэлэн үзэнэ. Тиихэдээ үүсхэл ехэтэй энэ нүхэрнай үе сагайнгаа гэхэ гү, алм совет буряад поэзиин эрхим түлөөлэгшэдэй нэгэн байһан гэжэ мэдэжэ абана. Тэрэ «Тоёон» мэтын мэдээжэ хурса шүлэгүүдые, мүн «Улаан тугта динизион» гэһэн томохон поэмэ, бусадшье зохёолнуудые найруулхаһаа гадна, ородой болон совет классигуудай эрхим бүтээлнүүдые үндэһэн хэлэн дээрээ оршуулжа, тунхаглаһан габьяатай. Тэрэнэй бэшэһэн «Доодохон Онгостой», «Баатар улаан сэрэгүүд», «Эхэ нютаг», мүн бусадшье дүүнүүдынь арад зоной дунда дэлгэрэнхэй. Тэдэнь мөнөөшье аялга удхаяа гээгээгүй, үе сагтаяа адли ябалсаһан зандаа. Дамба Дашинимаев эдир залуудаа нютаг нутагнгаа түрүүшын комсомолшуудай нэгэн байгаа. Хёмороото хорёод онуудта комсомолой эгээн эдэбхитэй эмхидхэгшэнь ябаһан юм гэжэ үндэр наһатай үбгэд, хүгшэд домоглон дурдадаг. Тэрэ үеын балар байдалтай сагта олоной дунда ошо бадаруулһан Жаргалантын комсомолшууд нютагай зоной дунда нийтэ-политическэ худэлмэри залуугай залитайгаар ябуулдаг, үзэг бэшэг мэдэхэгүй ябадалые эсэслэн усадхаха хэрэгтэ эдэбхитэй шударгыгаар оролсодог байгаа гэжэ эдир үхибүүд түрэл нютагайнгаа түүхые шудалхадаа мэдэжэ абадаг.

Тэмдэглэмээр шухала зүйл гэхэдэ, Д. Дашинимаевай зохёохы ажал ябуулгада зорюулагдаһан заншалта болоһон удэшэнүүд жэл бүри Жаргалантын дунда һургуулида үнгэргэдэнэ. Поздэй үеын хүнүүд, үнинэй коммунистнууд эндэ уригдажа, дуушын богонихоншье һаа, баян намтарһаа һабагша татажа, эдиршүүлые һонирхуулан хөөрэдэг. Хойморто уригдаһан хүндэтэ айлшад поздэй үгэ дээрэ найруулагдаһан дүүнүүдые гүйсэдхэжэ, зарим ушарта тэрэнь миндаһан дээрэ буулгагдажа абтадаг. Иимэ уулзалганууд үхибүүдэй эүрхэ сэдьхэлдэ мартагдашагүй сараа үлөөдэг гээшэ. Жэшээнь, 10-дахи классай һурагша Дулма Будаева Д. Дашинимаевта иимэнүүд мүрнүүдые зорюулаан бэшэнэ:

Уран гоё нугархай
Уряал «Тоёон»
шүлэгүүдыеш
Уншаха бүридөө бидэнэр
Урмашанабди бултадаа...
Аажам тэнюун нютагтаа
Аялга һайхан дүүнүүдшни
Аятай зохидоор зэдэлжэ,
Ашанар гушанарыеш
баясуулна.

Эдир һурагшын бэшэһэн зохёолһоо абтаһан эдэ мүрнүүдые уншахадаа, багшын хэжэ байһан ажалай ёнотойл үри дүн гээшэнь энэ байна ха юм гэжэ харанабди.

Буряад хэлэнэй кабинедтэ суглуулагдаһан фольклорно болон түүхын материалнуудые хэшээлнүүдтээ, классһаа гадуур худэлмэридөө үргэнөөр хэрэглэжэ, ургажа ябаһан залуу үеэнние һайн һайхан сэдьхэлтэйгээр, Эхэ орондоо, ажалдаа дуратайгаар хүмүүжүүлхэ талаар Мария Гунгаевна ехэ дүршэлтэй болонхой. Гадна Х. Намсараевай «Үүрэй толон», Д. Р. Батожабайн «Төөригдэнэн хуби заяан» мэтын зохёолнуудые шудалжа байхадаа, «Жаргаланта нютаг — революциин урда» гэһэн гар бэшэмэл согсолбори хэрэглэдэг байна. Хамгын ажахы туша тэрэ сагые үнэншэмэ тодоор харуулһан Ц. Доной «Брынзын санхэ», Ц. Шагжинай «Хабарай дуун» болон бусадшье зохёолнуудые түрэл ажахынгаа хүгжэлтэтэй холбожо, зэргэсүүлэн харадаг. Тиихэдээ иимэ планшедуудые хэрэглэнэ: «Жаргаланта коллективизациин үедэ», «Жаргалантын түрүүшын комсомолшууд» г. м. өөһэдынгөө бэшэһэн түүхын хуудаһануудые үхибүүд уншажа байхадаа, хэшээлдээ үзэжэ байһан темээ тон бухөөр ойлгодог гэжэ олон удаа элирээ.

Мүнөө нютаг голдоо нэрэтэй солотой хүнүүдые элирүүлхэ талаар хараатай алхамууд хэгдэнэ. Тэрэнэй хажуугаар хизаар оронойнгоо эрдэни ээндэмэни мэтэ баялиг болохо нютагай домог түүхэ, үльгэр онтохон, таабари болон дуунуудые ерээдүйн үетэндэ дамжуулан хүргэхэ, онсо һонирхол түрүүлхэ, тэрэниие нэргээн хүгжөөхэ талаар үшөөл ехэ ажал хэгдэгүй байна гэжэ кружогой гэшүүд мэдэрнэ. Д. Дашанимаевай нэрэмжэтэ литературна кружогойхид нютагайнгаа үндэр наһатай үбгэдые, һаншаг сагаан хүгшэдые урижа ерүүлээд, үреэлнүүдые, урданай уянгата дуунуудые, оньһон үгэнүүдые, таабаринуудые хэлүүлжэ, хөөрүүлжэ, тэдэнииень бэшэжэ абадаг.

Жэшээнь, намда иимэ нэгэ таабари һөөл зохидшоогдоо һэн:

Һүн далай һүрд гээ,
Һүхэеэ баряад даб гээ,
Зуузай зурд гээ,
Зомгоол шард гээ.

Энэ таабарие 64 наһатай Цырен-Дулма Бамбороваһаа кружогой гэшүүд бэшэжэ абаһан байна. Һү хөөрүүлгэ тухай мэргэн хурсаар хэлэгдэнэн энэ таабари ондоо нютагуудта үгы хаш даа.

Иигэжэл хизаар ороноо шэнжэлэн, түрэл арадайнгаа аман үгын уутые уудалан, «зуузайн зурд гэхые, зомгоолой шард гэхые» обёорон ябаһан үхибүүд Эхэ оронойнгоо үнэн патриодууд боложо ургаха гэжэ этигэнэбди. Юуб гэхэдэ, М. Г. Баниева мэтэн багшанар түрэлхи хэлээ һайнаар зааха гэжэ тэмсэжэ ябахадаа, коммунис үзэл бодолтой хүнүүдые, ажалша арадайнгаа ерээдүйн халаанние һурган хүмүүжүүлхэ түшаа түрэл Коммунис партиингаа табиһан эриллые һайн ойлгоод, үндэр хэмжээндэ бэелүүлхэ гэжэ ороддоно ха юм.

Ц. ЦЫРЕНОВА,
Буряадай багшанарай мэргэжэлые дээшэлүүлгын институтдай методист.

НЮТАГАЙ ТҮҮХЭТЭЙ ХОЛБООТОЙ

ТҮРЭЛ НЮТАГАЙНГАА болон хизаар оронойнгоо түүхэ намтарые һайнаар мэдэжэ ябаха гээшэ ехэ удха шанартай хэрэг юм. Ургажа ябаа эдир үетэнэй анха түрүүшын патриотическа мэдэрэл гү, али бүхы оронойнгоо түлөө ами наһаяа үгэнги ябаха хэрэг, тэдэнэй тоонто нютагай үлэмжэ һанхан байгаали, хада уула, нуга, горхон болон нютагай элитэ түрүү хүнүүдэй үльгэр жэшээтэ хүдэлмэри тухай һайса мэдэжэ абаһанһаа эхилдэг гээшэ. Иимэ патриотическа мэдэбэлнүүдые хүмүүжүүлхэ зориилготойгоор 1980 ондо Дүтэлүүрэй дунда һургуулийн дэргэдэ түрэл нютагаа шэнжэлхэ музей бии болгогдоһон байгаа.

Музей эмхидхэхэ үүсхэл анхан эндэхи һургуулийн багша, дайнай ба ажалай ветеран Родион Галданович Гармаев гаргаа һэн. Һургуулийн директор А. Б. Шагдуров, завуч Б. Г. Базарова, залуу багша В. Г. Бальжанов гэгшэд хизаар ороноо шэнжэлхэ дуратай үхибүүдые шэлэжэ абаад, бэдэрэлгын худэлмэри хэжэ эхилһэн байгаа. Богонихон болзор соо баян хэрэгсэл, материалнуудые суглуулжа шадаад, түрэл нютагайнгаа түүхые һонирхолтойгоор харуулжа захалһан юм.

Захааминай районой Дүтэлүүр тосхоной түүхэ үни холын бэшэ юм. 1930-дахи онуудай тэн үеэр айлгүй, таряа тарижа байһан газар дээрэ энэ тосхон байгуулагдажа эхилһэн байха. Зэмхэ, Модон-Хүл, Нурта, Хуурай Цахир. Үлэнтэ гэжэ нютагуудай буряад, ород зонтой артельнүүд хамтаржа, эндэ «Коммунизмын зам» гэжэ томодхогомол ехэхэн колхоз бии болгогдоо һэн. Энэ ушар музей эмхидхэгшэдые эндэхи урдын жэжэхэн ажахынууд тухай мэдээ, бариманнуудые суглуулха хэрэгтэй холбоһон байха юм.

Энэ музей һургуулийн хорёо соо табигдаһан түхэреэн ханатай, Цырен Жамбаловай буряад модон гэр соо байгуулагданхай. Энэ гэр соо 1932 ондо, Хуурай-Цахир нютагта, түрүүшын хамтын суглаан боложо, «Улаан Таряашан» колхоз бии болгогдоһон түүхэтэй.

Музейн зал 6 таһагтай: «Дүтэлүүр үнгэрһэн ба мүнөө сагта», «Совет засагай түлөө тэмсэгшэд», «Хэншье, юуншье мартагдаагүй» гэхэ мэтэнүүд. Гол таһагынь нютагтаа Совет засаг байгуулхын түлөө тэмсэгшэдтэ зорюулагданхай. Тэрээн соо партизануудай отрядай гайхамшагта командир П. Е. Щетинкинэй намтар, фотозураг, дайшалхы баатаршалга болон барон Унгернын сэрэгүүдые районой Нурта нютагаар Монголой хилэ дабуулан намнажа ороһон, мүн бэшэшье ушарнууд тухай тодорхойгоор хэлэгдэнхэй. Музейн бэдэрэгшэд П. Е. Щегинкинине хорёод онуудта газаршалжа ябаһан, мүнөө пенсионернүүд Модон-Хүл нютагай Я. М. Москвитин, Хужарай Ш. Б. Сосоровые олоҺо, партизануудай командирта ямар туһа хүргэһьень хөөрүүлжэ абаһан байна

Музейн нүгөө таһагта хүдөө ажахын түрүүшын жэжэхэн артельнүүдые байгуулалсаһан түрүүлэгшэнэрэй, «Коммунизмын зам» колхозой, Дүтэлүүрэй совхозой хүтэлэрилэгшэдэй фото-зурагууд, намтарнууд, хэһэн хэрэгүүд тухай тодо һайнаар харуулагдаһан байна. Эсэгэ ороноо хамгаалгын дайнда баатарай үхэлөөр үнаһан, дайнай болон ажалай ветерануудта олон экспонадууд зорюулагданхай.

Дүтэлүүрэй совхозой мүнөө үеын амжалтануудые, ажалай түрүүшүүлые харуулаһан таһаг музейдэ бии. Үшөө Дүтэлүүрһээ 12 модоной занда оршодог Зэдэн комбинадай түүхын нэгэ хэды бариманнууд, тэрэнэй үндэһэ һуури табигшадай намтарнууд гэхэ мэтэ бии. Энэ нютагай ой тайгада амидардаг ангуудай, шубуудай болон бусадшье экспонадууд ехэ олон.

Эндэхи буряад айлнуудай урда сагта барижа байһан һаба амһарта, аяга, шанага гэхэ мэтэ хэрэгсэлнүүд ехээр суглуулагданхай, теэд тэдэниие гуримтайгаар табиха гэхэдэ, зал соо бага зайтай. Тиимэ деэрэпээ удахашьегүй үшөө нэгэ нимэ буряад модон гэр асаржа табяад, тэрээн соо нютагай буряад зоной урда сагай байра байдал харуулагдаха юм.

Музейн худэлмэрине һурагшадһаа бүридэһэн тусхай совет эрхилдэг. Тэрэнэй түрүүлэгшээр Ө-дэхи классай һурагша Дарима Гуржапова һүнгэгданхай. Музейн үзэсхэлэнгүүдые һургуулиин һурагшад, нютагайхид болон бүшэ тээнээ ерэһэн айлшад һоннрхожо харадаг байна.

Тобшолон хэлэбэл, Дүтэлүүрэй һургуулида түрэл нютагаа шэнжэлхэ музейн һайн һуури табигдаа гээшэ. Тиимэһээ тэрэ саг үргэлжэ соёл-гэгээрэлэй, нинтэ хүмүүжүүлгын худэлмэрин ябуулжа байха зэргэтэй. Музейн совет нютагай партийна организациин баталһан, гүнзэгы удхатай ажал ябуулганууdые хараалһан түсэбтэй байха ёнотой. Тэрээн соонь I—X классай һурагшадай түүхын аяншалгын хэшээлнүүдэй үнгэргэгдэжэ байгаа һаа ехэ һайн байгаа. Тэдээнһээ дайнай болон ажалай ветерануудай хөөрөө шагнаха шухала. Гадна тэрэ саашадаа хүгжэжэ, хүдөө нютагайнгаа ёнотойл арадай музей хүрэтэрөө ургаа һаань бүришье һайн байгаа. Музейнгээ худэлмэрине бүри һайжаруулхын тула нютагай эдэбхитэд республикын музейнүүдэй нэгэдэлэй мэргэжэлтэдһээ тусхай зүбшэлзаабари абажа байха ёнотой.

Коммунис хүмүүжүүлгын талаар музейн дүүргэхэ үүргэ тон ехэ. Юуб гэхэдэ, үзэл бодолой, гоё һайханай болон соёл-гэгээрэлэй талаар асуудалнууд музейн худэлмэригэлгэлэй үмэнэ үргэлжэ байдаг ха юм.

Б. ДОРЖИЕВ,
Зүүн Сибирийн соёлой институтдай доцент.

...наһанай дайсан

...БҮХЭНДЭ ...БААТАЙ

...ын алкоголиз... ...хэмжээнүүд ...Катай, СССР-...й Советдэй ...СССР-эй Вер... ...Президиумэй ...бтаһан Ука... ...ohоор һара... ...нгэрбэ. Рес... ...а организа... ...депутадуудай ...хуули са... ...Энэ хугасаа ...болон ойл... ...эри үргэ... ...йна. Тиихэдэ ...дэй таһагууд ...хэдэ хэдэн ...ргэжэ, тус ...хэжэ байнаб

Октябрьска ...гүйсэдкомой ...дэй таһагай ...лэлгын ка... ...милициин ...т Валенти... ...Илипповатай ...дэбэбди. Тэ... «Архидалга ...ые зайсуулха ...манай парти ...твын абаһан ...й Верховно ...нумэй энэ ...н Указые ...н һайшаан

...эргэ бэе... ...о шаагаха ...йон дото... ...рейднүүдые ...рейднүүд... ...предприя... ...цинууд бо... ...уудай ара... ...олоороо

...арта, архи ...нуудай ха... ...дай суглар... ...а иланга... ...а ба мили... ...шэд эль... ...нхыдөө, эдэ ...хөөрөө, тус ...шадай тоо ...эжэ хэлэхэ ...архидалга... ...шангадхаха ...ие мэдэжэ ...уугаад най... ...яһала дай... ...тэлэрүүлгын ...й список ...гай бейба. ...удэр бүри ...тэлэрүүлгын ...ан байна.

...ндо про... ...томо пред... ...юм. Тэн... ...элмэришэд ...коллек... ...ай, ажал

...хэнгүй зайгуултагшадтай шанга тэмсэл ябуулдаг болоһоор үнинэй. Һүүлэй үедэ гэр барилгын комбинадай, трамвайн управлениин, Заудинска хилээмэнэй продуктнуудай, городой һүнэй комбинадуудай, трикотажна гадар хубсаһанай фабрикын коллективүүд архидалга болон алкоголизмтай шанга тэмсэл ябуулдаг болоо. Тиимэһээ рейдын үедэ тус предприятинуудай үсөөхэн хүнүүд тэлэрүүлгын газарта асарагдаһан байна.

Промышленна предприяти бүридэ архидалга ба алкоголизмтай тэмсэдэг комиссинууд байгуулагданхай. Архи уужа, ажалай журам эбдэгшэд заводууд болон фабрикануудай комиссиин гэшүүдэй, коллективэйнгээ урда харюусадаг болонхой. Һаяхан Октябрьска районой милициин таһаг тэдэ комиссинуудайнгаа 70 шахуу түрүүлэгшэнэрые урижа, семинар үнгэргөө. Тэрэ семинар дээрэ районой прокурор П. П. Тютрин, милициин таһагай начальнигай орлогшо А. Д. Упханов, районно Советдэй гүйсэдкомой түрүүлэгшын орлогшо В. П. Краснобаева болон бусад тушаалтад архидалгатай тэмсэл шангадхаха тухай шэнэ хуули дэлгэрэнгыгээр тайлбарилжа, архидалга болон алкоголизмтай тэмсэдэг комиссинуудай бэелүүлхэ зорилгонуудые тодорхойлоо һэн. Тиихэдэ ажалай журам бэхижүүлхэ, архидалгатай тэмсэл шангадхаха хэрэгтэ ажалша коллективүүдэй, ниитын эмхинүүдэй үүргые саашадань улам дээшэлүүлхэ тухай онсолгоһоон байна. Архиншадта яла түлүүлхэ, тэрээнһээ гадна ажалладаг газартаа шангаа хаһуулха, гэр байра абаха эзлжэгээ хойшолуулха, хүнгэлэлтэтэй путевко үгэхэ шиидхэбэреэ болюулха гэхэ мэтэ эрхээ коллективүүд дүүрэнээр хэрэглэхэ ёнотой гэжэ заагдаа. РСФСР-эй Верховно Советдэй Президиумэй Указай ёноор жэлэй туршада 2 дахин тэлэрүүлгын газарта ороһон хүн нэгэнһээ хоёр жэл хүрэтэр болзороор заһаруулгын худэлмэридэ эльгээгдэжэ болоно. Тиихэлээрээ архиншад ба ажал хэнгүй зайгуултагшадта шанга хэмжээнүүд абтаха аргатай бологдобо ха юм.

«Галта уһа» залгижархёод, найгалзажа ябаһан нилээд олон хүн рейдын үедэ бариг-даһан байна. Тодорхойлбол, 5 хүн һогтуугаар автомашина жолоодожо ябатараа, 40 хүн архи уужа байтараа, ажалай үедэ гүрэнэй автотранспортаар магазинда ерэжэ, архи абажа байтараа баригдаа. Тиихэдэ хуулиин наһа хүсөөгүй 17 хүбүүд эдэнэй тоодо ороло-соно. Тэдэнэй түлөө эхэ эсэгэнэрынь ялыень түлэхэ юм. Хуулиин наһа хүсөөгүйшүүл— 13-дахи СПТУ-гай һурагша Олег Пируев, ажад хэдэггүй Иван Кукушкин болон бусад архидалга ба алкоголизмтай тэмсэл шангадхаха тухай Указые «мэдээгүй» ябаһан байба.

Үшөөл жэшээнүүдые дурдая. Хүүргэнүүдэй түмэр хэрэгсэлнүүдэй заводой хабсаргагша Б. П. Корытов 1936 ондо түрэһэн юм. Гэбэшье, архи гэхэдэ алим бэ гэдэг хүнүүдэй тоодо ородог гэжэ элирүүлэгдээ. Тус заводой худэлмэришэд хэбшэн А. В. Мульченко, гагнууршан Д. Г. Баиное, мяха-консервын комбинадай гагнууршан С. А. Винокуров, слесарь А. С. Барнаков, тусхай туһаламжа үзүүлдэг бюрогой хүгжэмшэ А. П. Попов, худэлмэришэн С. П. Хомяков, сантехник А. А. Заилимов гэгшэд шал һогтуу ябатараа тэлэрүүлгын газарта асарагдаа.

Худалдаа наймаанай худэлмэрилэгшэд архи худалдаха гурим эбдэнэ. Жэшээлхэдэ, тус районой 113-дахи магазинай наймаалагша Г. И. Шевченко 2 шэл архи хоригдоһон сагта худалдаһанайнгаа түлөө 75 түхэриг яла түлэбэ. Тэрэшэлэн һогтуу хүндэ архи худалдаһанайнгаа түлөө 6-дахи магазинай наймаалагша Л. М. Родичева гэгшэ районой захиргаанай комиссиин шиидхэбэрэр 50 түхэриг яла түлэхэ болобо. Иимэрхүү ушарнууд үшөөшье дайралдаһаар. Архи худалдаха гурим эбдэнэн худалдаа наймаанай эмхинүүдэй 9 хүн харюусалгада хабаадуулагдаа.

Архидалга болон алкоголизмтай тэмсэл шангадхаха тушаа РСФСР-эй Верховно Советдэй Президиумэй Указ Улаан-Удын Октябрьска райондо бодотоор бэелүүлэгдэжэ эхилбэ гээд тэмдэглэхэ хэрэгтэй.

Гэхэтэй хамта тус районой партийна, совет органууд, захиргаанай зургаанууд, профсоюзай болон комсомолой организацинууд, ажалша коллективүүд «Архидалга болон алкоголизмые зайсуулха хэмжээнүүд тухай» парти болон правительствын тогтоолые. РСФСР-эй Верховно Советдэй Президиумэй энэ асуудалдаар баталан абаһан Указые бэелүүлхэ талаар хүн зоной дунда ойлгуулажмын, политическэ-хүмүүжүүлгын худэлмэри улам эршэтэйгээр, үргэн дэлгэрэтэйгээр ябуулха ёнотой болоно. Ушарынь гэхэдэ, архидалга ба алкоголизмтай тэмсэл бүгэдэ арадай, хүн бүхэндэ хабаатай политическэ шухала удха шанартай хэмжээнүүд гэжэ ойлгохо ёнотойбди.

С. ОЧИРОВ,
манай корр.

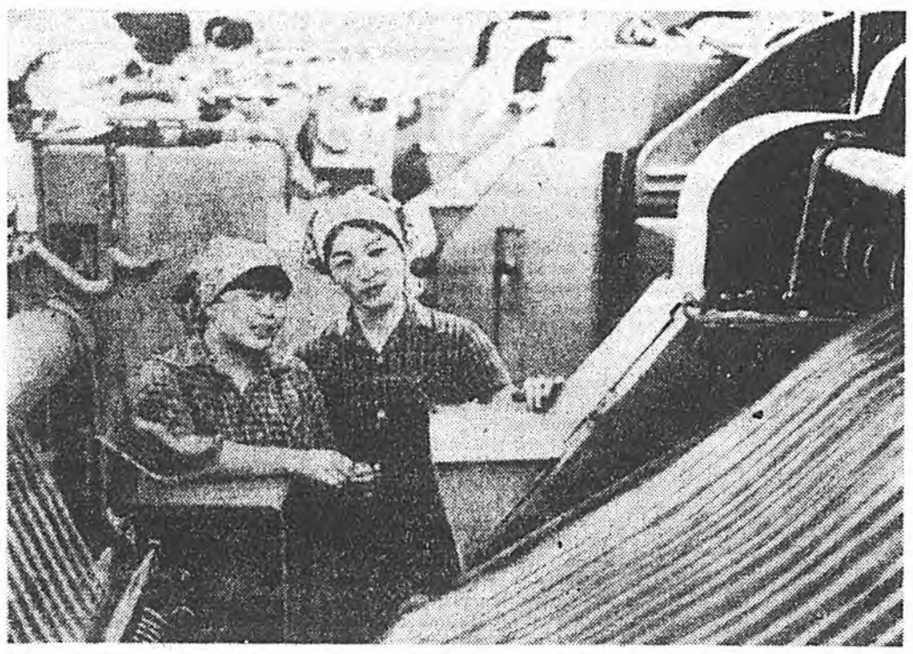

1921 ондо болоһон Арадай революциин һүүлээр Монголой эхэнэрнүүд эрэшүүлтэй адли тэгшэ эрхэтэй болонхой. Мүнөө үедэ МНР-ий арадай ажахын алишье һалбарида эхэнэрнүүд эдэбхи, үүсхэл ехэтэйгээр ажаллана. Худөө ажахыда худэлдэг хүнүүдэй 46 процентнь, арадай гэгээрэлэй худэлмэрилэгшэдэй 62, медицинскэ худэлмэрилэгшэдэй 77 процентнь эхэнэрнүүд болоно.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Улаан-Баатарай ээрэлгын фабрика соо.

МОНЦАМЭ—ТАСС-ай фото.

ТАСС АПН ХИЛЫН САААНАҺАА

ДЭЛХЭЙН ВРАЧНУУДАЙ УРЯА

БУДАПЕШТ. «Дэлхэйн врачнууд ядерна дайн зайсуулан сарахын түлөө» худэлөөнэй уласхооронды табадахи конгресс Венгриин нийслэл хотодо худэлмэрэй дүүргэбэ. Олон оронуудһаа тэрээндэ хабаадаһан мянга гаран врачнууд эб найрамдал хангалгын хэрэгтэ медицинскэ хүбитаяа оруулалгые дээшэлүүлхэ арга боломжонуудые зүбшэн хэлсэлэн байгаа.

Амгалан тайбан зорилготойгоор замбуулинай дайдые шэнжэлгдэ, хэрэглэлгдэ саашанхи дэбжэлтэ туулалга буу зэбсэгүүдые бүтээлгые болюулалгаһаа, тэрэниие замбуулинай дайдада гарталгые саралгаһаа гол түлөб дундыдаха байна гэжэ эдэб оронуудай түлөөлэгшэд конгресс дээрэ үгэ хэлэхдээ тэмдэглэбэ. «Одото даин байлдаануудта» бэлдэжэ байгшад зэбсэг хэрэгсэлнүүдые бүтээн гарталгые болюулхэ арга боломжонуудые бууруу һургэнэ.

Совет делегациие толгойлогшо академик Е. И. Чазов үгэ хэлэхдээ, дэлхэй дээрэ ядерна буу зэбсэг гарталгые болюулха, тэрэниие замбуулинай дайдада нэбтэрүүлхэгүй гэһэн уряа дорю медицинскэ талаар гараа тайбахыень эрдэм, соёлой ажал ябуулагшадые, багшанар болон инженернүүдые, архитекторнууд болон барилгашадые уряалба. Эб найрамдалда дуратай бүхы хүн түрэлтэнэй энээниие дэмжэхэ байһанда этигэн найдажа байһанаа тэрэ мэдүүлээ.

Ядерна дайн зайсуулан сараха гээшэ мүнөө үеын гол шухала асуудал болоно гэжэ профессор Б. Лаун (США) түгэсхэлэй үгэ соогоо тэмдэглэбэ. Буу зэбсэгүүдые үрдилдэн бүтээлгэ американ захиргаанай үүдхэжэ байдаг «одото даин байлдаануудай» түсэбые бэелүүлхэ арга олгохо байна. Энэ программые дэлхэйн эрдэмтэд эрид буруушаана. Замбуулинай дайда даин байлдаанай газар хүдэлмэрилэгшэдэй 77 процентнь эхэнэрнүүд болоно.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Улаан-Баатарай ээрэлгын фабрика соо.

МОНЦАМЭ—ТАСС-ай фото.

АМГАЛАН БАЙДАЛАЙ ЗОНО БОЛГОХО

НЬЮ-ЙОРК. Индиин океан тушаа ООН-ой тусхай комитедэй сесси эндэ нээгдэбэ. Индиин океан тушаа конференциа үнгэргэлгын зүблэхэ зүйл, гурим тэрэнэй худэлмэридэ гол һуури эзэлнэ. Бүлэглэлнүүдтэ хабаадагдагүй худэлөөнэй, социалис гүрэнүүдэй зүгһөө дэмжэгдэдэг конференциие зарлаха тухай асуудал хадаа Индиин океаниие амгалан тайбан байдалай газар болгохо, эндэхи хёмороо зүришэлдөөе зайсуулан сараха тэмсэлэй гол зориго болоно. Энэ районие амгалан байдалай зоно болгохо талаар тодорхой ябуулганууdые бэелүүлхэ шухала гэжэ ООН-ой Генеральна Ассамблейн 39-дэхи сесси элирхэйлһэн байгаа. Энэнь бүхы дэлхэй дээрэ эб найрамдал, аюулгүй байдал бэхижүүлхэ хэрэгтэ шухала хүбита болохо байна. 1986 оной түрүүшын хахадта Коломбодо конференци зарлахын тула бэлдэхэлэй худэлмэрэ түгэсхэхьень тусхай комитедтэ даалгагдаба.

Гэбэшье улаасхоорондын эмхиин хүсэлэл оролдолгонуудта империалис гүрэнүүд, нэн түрүүн США бэрхшээл түбэгүүдые ушаруулна. Индиин океанай үргэн ехэ дэбисхэр дээрэ американ сэрэгэйхид хүсэнүүдээ улам үргэдхэнэ, баазануудые, тэрэ тоодо стратегическэ зорилготой баазануудые байгуулна. Тиигэжэ хоёр жэлэй хугасаа соо США энэ асуудалаар улаасхоорондын конференциин үнгэргэлгэдэ һаад ушаруулжа байнхай. Индиин океан дээрэ сэрэгэй ябуулганууdаа хизаарлаха тухай совет-американ хөөрэлдөөнүүдые нэгэ талаһа тапалдалда оруулна.

Иимэ эрхэ байдалда улаасхоорондын эмхи Индиин океан дээрэхи түгшүүрилые һуларуулхын тула шиидхэхы хэмжээнүүдые абаха зэргэтэй.

НОБЕЛЕВСКО ЛАУРЕАДУУДАЙ ХУРАЛДААН

БОННН. Нобелевско шанда хүртэһэн эрдэмтэдэй улаасхоорондын 35-дахи конференциа Баруун Германиин Линдау (Баден-Вюртемберг газар) хотодо худэлмэрсэ эхилбэ. Дэлхэйн зүргаан ороной, тэрэ тоодо Советскэ Союзай элитэ мэдэжэ физигүүд тэрээндэ хабаадана. Физикын эрдэмэй, нэн түрүүн ехэ эшэ хүсэнэй физикыч талаар шэнэ нээлтэнүүдэй асуудалнуудые тэдэнэр зүбшэн хэлсэхэ байна.

США-гай ХАРАА БОДОЛЫЕ БУРУУШААЛГА

СТОКГОЛЬМ. Европодо этигэл наадалые, аюулгүй байдалые бэхижүүлгын ба буу зэбсэгүүдые хүрэалгын хэмжэнүүдээр үнгэргэдэжэ байһан конференциа дээрэ Совет делегациин гэшүүн И. С Розанов үгэ хэлэхдээ, сэрэгэй мэдээсэлнүүдые халаа абалсаха тухай асуудалаар США-гай ба НАТО-гай бүсад зарим оронуудай хараа бодолые буруушааба.

Энэ талаар баруунай оронуудай оруулһан дурадхалнууд аюулгүй байдалай, харилсаа холбооной асуудалнуудаар ниитэ Европын зүблөөнэй Түгэсхэлэй актын удхада, гол зориллогодо зүрюу харша, Хойто Атлантическа бүлэглэлдэ нэгэ талаһаа буулюу байдал олгохо талаар шэглүүлэгдэнхэй байна гэжэ тэрэ тэмдэглээ.

Тиихэдэ Холбоото Штадууд ямаршье гэм зэмэгүйгөөр булюу хүсэтэй болохые шармайн ороддожо байна. Эдэ бүгэдэ улаасхоорондын байдалые улам түгшүүрилтэй болгоно.

ШУХАЛА ШАТА

ХАНОЙ. КПВ-гэй ЦК-гай Генеральна секретарь Ле Зуан түрүүтэй СРВ-гэй партийно-правительственна делегацитай КПСС-эй ЦК-гай Генеральна секретарь М. С. Горбачевой, бусад совет хүтэлбэрилэгшэдэй хэһэн хөөрэлдөөнүүд хоёр ороной арадуудай, эб найрамдалай ба дэбжэлтын хэрэгэй аша туһада КПСС-эй ба КПВ-гэй Советскэ Союзай ба Вьетнамай хоорондохи аха дүүгэй хани барисаае хүгжөөлгын, али бүхы харилсаае үнэзэгырүүлгын замда шухала шата болохо байна гэжэ КПВ-гэй ЦК-гай Политбюрогой гэшүүн, СРВ-гэй Министрнүүдэй Советэй Түрүүлэгшэ Фам Ван Донг ТАСС-ай корреспонденттэй хөөрэлдэхдөө мэдүүлээ.

Вьетнам-совет харилсаанууд СССР-эй ба СРВ-гэй хоорондохи хани барисаан, харилсаа холбоон тухай договорой бата үндэһэ һуури дээрэ тогтоогдоно гэжэ тэрэ хэлэбэ. Зүбшэн хэлсэгдэһэн улаасхоорондын ба нютагай бүхы асуудалнуудаар хоёр талын ниитэ нэгэн һанал бодолтой байһые, тэдэнэй эб найрамдал тогтоохые хүсэжэ байһые, социалис хани нэгэдэлтэ оронуудай жагсаалые совет-вьетнамай хамтын декларацида гараа табилга элирхэйлэн гэршэлбэ гэжэ Вьетнамай хүтэлбэрилэгшэ тэмдэглээ.

...Л ТААРАМЖАТАЙ ЖЭЛ

...-эй түсэбтэ долоодохи ...1—1985 онууд) 1984 он ...лаараа эгээл таарамжа... ...болоһон пресс-конферен... ...финансын министр Ле... ...тухай мэдүүлээ.

...уулхада, нёдондо жэлдэ

ХҮН БА байгаали

АГААРҺАА ТҮЙМЭР САРАДАГ АЛБАН

1984 оной ажалай дүнгүүдээр ой модо хамгаалха Забайкалиин авиационно баазын коллектив РСФСР-эй Ой модоной ажахын министерствын болон һалбариингаа профсоюзай түбэй соведэй президиумэй дамжуулгын Улаан түгаар шагнагданхай.

...Баазын начальник, гражданска авациин 1-дэхи классай летчик-ажаглагша А. С. Нетронин республикынгаа карта дэлгээжэ, оперативна отделенинүүдэй байрладаг газарнуудые харуулна. Байгалай эрье зубшаад, Баргажанай-Адагай, Кабанскын, Нижнеангарскын, БАМ-ай зонодо Муяын, Куморой, урдахи хубида Захааминай, Сэлэнгын, Бэшүүрэй отделенинүүд... Имагтал эдэ коллективүүдэй бэ бэеэ дэмжэлсэн хүдэлһэнэй, хоорондоо ёһотой мурысөө эмхидхэһэнэй ашаар баазань Россин Федераци соо эрхим болобо ха юм.

— Ойлгууламжын хүдэлмэри ябуулдаг тухай асуудалаар хөөрэлдөөгөө эхилхэмнай гү?— гэжэ А. С. Нетрониндо хандабабди. — Түймэрые унтараахаһаа тэрэниие һаргылһэниинь дээрэ бэшэ гү? Энэ талаар коллективтнай мүн шангай һуури эзэлһэн байна ха юм.

— Болохол даа. Түймэрэй носохо аюултай сагай тохёолдоод байхада, тусхай тобшо мэдээсэлэй хуудаһануудые, орон дотороо нэн түрүүн трамвайнуудта үлгэжэ эхилээ һэмди, — гэжэ тэрэ хөөрэнэ. — Ой модо түймэрһөө һэргылэгдэ!—гэһэн уряатай плакадууд, альбомууд, аншлагууд, букледууд ойлгуулламжын, һэргылэмжын хүдэлмэридэ ехээр хэрэглэгдэдэг болоо. Авиабазын коллектив 1800 гаран лекци, элидхэлнүүдые уншаа, радио болон телевиденеэр хэдэн арбаад хөөрэлдөөн эм хидхэгдээ. Мүн республикын газетэ болон журналнуудта статьянууд толилогдоо. Хура бороогүй, түймэрэй аюултай сагта самолет, вертолеттуудта тодхогдоһон радио-дамжуулгын тусхай станцинуудаар ойлгуулламжын хүдэлмэри ябуулагдаһан байна гээшэ. Үнгэрһэн жэлэй туршада хэдэн арбаад рейд эмхидхэгдэжэ, түймэрые һэргылэгүй, түймэр сараха хэрэгсэлгүй эмхи зургаануд яла түлөө, түймэр табиһан гэмтэй хүнүүдтэ хуулиин ёһоор зэмэ тохогдоод байна.

— Эдэ хэрэгүүдэй дүнгүүд тухай хэдэхэн үгөөр хөөрыт.

— Үнгэрһэн табан жэлэй дүнгүүдтэй сасуулхада, 1 гектар талмайн түймэрые саралга республикадамнай дунда зэргээр хороһон байна.

Удаань Нижнеангарскын отделениин начальник, звеногой командир А. Зубаревта хандажа, түймэр сарагшад тухай хөөрэжэ үгэхыень гүйбабди.

— БАМ шадарай ой модые авиабазын оперативна 3 отделениин коллектив харууһалдаг, — гэжэ А. Зубарев хөөрэнэ. — БАМ-ай ой модондо түймэрэй носохо ушарнууд олоор тохёолдоно. Жэшээлхэдэ, нёдондо республикадамнай носоһон түймэрэй 82 процентнь БАМ-ай ой тайга соohоо гараа. Эдэ түймэрнүүд гол түлэб эндэхи лесхозуудай, ажалша коллективүүдэй аша туһаар унтараагдаһан байна.

Кулинда нуурай дэргэдэ браконьернүүдэй орхижорхиһон түүдэгүүдһэ хоёр газарта түймэр носоо, МИ-8 вертолеттоо ябаһан летчик-ажаглагша Н. Несмеянов түймэр хаража, радиогоор диспетчерскэ пункт дуулгаа. Ондоо вертолеттоор Г. Горбуновой хүтэлбэри доро десантнигууд нуур шадар ерэжэ, түймэрые унтуулан, гал табиһан байна. Тиигэжэ арбан гектар газарта носоһон түймэрые унтараажа, зуургаад гектар ой модо абараа юм.

Байгал далай шадар Типуки гэжэ ташаланда гараһан түймэр Свердловскһоо ерэһэн аяншалагшадай гэмээр болоо. Инструктор В. Вербенкын толгойлдог парашютистнүүд Баргажанһаа буужа, взрывчаткаар түймэрые тогтооһон байна.

— Байгша ондо 15 хүн агаарһаа түймэр сараха тусхай һуралсал гараа. — гэжэ авиабазын ахамад парашютист Н. Михайленко хөөрэнэ. — Тэдэнэр гол түлэб сэргэй албаниие дүүргэгшэд юм. Зариманиинь агаарай-десантна частьнуудта алба гараһан мэргэжэлтэй хүнүүд. Самолеттоо 330 дахин һурэһэн В. Игумнов тэдэниие һургаа.

Һуралсал гараһан бүхы парашютистнүүд мотопомпын, бензо-хюрөөгэй моторист, радиотелеграфист, тэнэлэгшэ гэһэн мэргэжэлнүүдые гүйсэдэлгэнэй. Тэрэшэлэн авиабазада парашютист-десантнигуудай отряд бии. Отрядай гэшүүд түймэрнүүдые унтараалсадаг. Тэдэнэй олонхинь нёдондо Яхадай АССР-тэ, Эрхүүгэй, Амарай областьнуудта түймэр унтараалсаа юм.

П. КАЗАРИНОВ.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: вертолеттоо түймэр сарадаг десантник бууна.

О. КОРЯКИНАЙ фото.

ГАСТРОЛИИН ХАРГЫНУУД

Хоца Намсараевай нэрэмжэтэ буряад драмын театрай коллектив хэдэн бүлэг боложо хубаараад, гастрольдо гаранхай.

Баир Эрдынеевэй «Эхин шулуун», Александр Вампиловай «Ууган хүбүүн» гэһэн зүжэгүүдые абажа ябаһан түрүүшын бүлэг Хэжэнгын районой һуурин тосхонуудаар ябаа, мүнөө тэдэнэр районой түб һууринда 2 зүжэг табиба. Һүүлээрнь Хориин, Яруунын, районуудаар артистнар айлшалха ёһотой.

Удаадахи бүлэг артистнар Зэдын, Сэлэнгын районуудай ажалшадта бэлиг шадабаряа харуулаад, мүнөө Захааминай райондо гастролёо үргэлжэлүүлжэ байнхай. Тэдэнэр Цырен Шагжинай «Будамшуу», Галина Соколовагай «Хатан баха» гэһэн зүжэгүүдые харагшадта дурадхана. Буряадай АССР-эй арадай артистнууд М. Елбонов, Н. Токуренова, залуу артистка С. Шарапова болон бусад харагшадай һайшаалда хүртэнэ.

Агын Буряадай автономито округто театрай гурбадахи бүлэг артистнар айлшалжа байнхай.

Т. БАДМАЕВА.

ҮНЭН СЭХЭ ПИОНЕРНҮҮД

Баргажан һууринда ажаһуугша В. В. Петрик мотоциклаар ябахадаа, ехэ мүнгэтэй сүүмхэеэ үдэ багаар гээжэрхиһэн байна. Энээн тухайгаа тэрэ милициин хүдэлмэрилэгшэдтэ, нютагай хүн зондо дуулгаа һэн. Үдэшэ болотор хэншье мүнгэнэй сүүмхэ олобогүй. Тээ орой болоһон хойно Баргажанай дунда һургуулиин 5-дахи классай һурагшад Алеша Верхов Андрей Утенков хоёр хээрэ хэбтэһэн сүүмхыень олоод, Пионернүүдэй байшанда асарба. Тэндэһээ ехэшүүл мүнгэтэй сүүмхыень эзэндэнь абаашажа үгэһэн байна.

Н. ТОРОМОВ.

Баргажан һуурин.

ХУУШАН ҺАБАДАА ОРОНТОБО

Үнгэрһэн долоон хоногой туршада республикын нютаг бүхэндэ ороһон хура бороогой һүүлээр гол, горхонуудай уһан нэмээ. Сухэ, Хёлго, Үдэ голнуудай уһан татажа эхилбэ. Жэшээнь, Хаягтын Адаг шадар Сүхэ голой уһан 6 сантиметрээр доошоо һууһан байба. Эдэ үдэрнүүдтэ Сэлэнгын уһан татажа үргэлжэлхөөр хүлеэгдэнэ. Тиихэдэ Баргажан голой уһан татажа, хуушан һабадаа оронтобо.

Эдэ үдэрнүүдтэ республикын зарим нютагуудта ойро зуураан хура бороо ороохоор, аадарлахаар хүлеэгдэнэ.

Л. АНУЧИНА,
Улаан-Удын гидрометобсерваториин хүдэлмэрилэгшэ.

ҮШӨӨ ДАХИН ХҮҮГЭД ТУХАЙ

Һүүлэй жэлнүүдтэ Улаан-Үдэдэмнай ашаанай, илангаяа хүнгэн автомобильнууд, мотоциклнууд олошороо. Тиимэһээ харгы зам дээгүүр ябалган ехэ орёо болоо. Энэ ушар хараада абтажа, Харгын дүримдэ шэнэ нэмэлтэнүүд оруулагдаа.

Хүн бага балшар наһандаа сээжэлдэһэн һургаал, заабари мартахаар бэшээр хадуужа абадаг гээшэ. Тиимэһээ үхибүүдые саадта, һургуулидэ Харгын дүримтэй танилсуулдаг, сээжэлдүүлдэг. Зүгөөр үхибүүднай Харгын дүрим мэдэжэ байгаашье, үйлсэ дээрэ, харгыда дүтэхэнэ тоомоо таһаржа, шалиржа ябаһаар элдэбшин гэнэдэ оршодог. Олонхи үхибүүд харгы дээрэ журам сахингүйгөөр гэмтэдэг. Эндэ нэгэ—хэды баримта хараябди.

Һүүлэй 5 жэлэй туршада республикымнай харгы замууд дээрэ 850 хүүгэд гэмтэжэ, тэдэнэй 135-ниинь наһа бараа. Байгша оной эхинһээ гэнэтэ ушарнуудай олон байһаниинь хүүгэдэй журамгүйе үшөө дахин гэршэлнэ.

Харгы дээрэ хүүгэдэй гэмтэлгые усадхаха асуудал бүгэдэ ниитын, нэн түрүүн түрэлхидэй, һургуулинуудай, һургуулиин наһа гүйсөөгүй-шүүлэй зургаануудай анхарха хэрэг гээшэ. Статистикын тодорхойлоной ёһоор, «шуурагтай», мүн «намдуу» үйлсэнүүдтэшье хүүгэд гэнэтэ ушарнуудта ороно. Энэмнай ямар тайлбаритайб? Машинын ябаагүй хоохон үйлсэдэ хүүгэд наадахадаа, һэримжээ алдажархидаг. «Намдуу» үйлсэ гэжэ өөнэдынгөө мэхэлхэгүйн тулада тэдэниие хаанашье һэримжэтэй байхыень һургажа, харгы дээрэ наадахыень хориxо хэрэгтэй.

Харгы дээрэ хүүгэдэй гэмэтэлгые һэргылэлгын хүдэлмэри— түрэлхидэй, багшанарай үдэр Үриин хэрэг. Энэ хүдэлмэридэ шефүүдээ хабаадалсуулха хэрэгтэй. Нэн' түрүүн, Гүрэнэй автоинспекциин хүдэлмэрилэгшэдые, ГАИ-гай дружиннигуудые, түрэлхидэй зүблэл болон комсомолшуудые уриха ёһотой. Һүргуули бүхэндэ харгын эдир инспекторнүүдэй отрядуудые эмхидхэхэ шухала. Тэдэнэр һүргуулидаа Харгын дүрим тухай ойлгуулламжын хүдэлмэри ябуулжа, тусхай стенд, буланнуудые тухеэрнэ. Гэхэ зуура, нимэ отрядууд республикымнай һүргуулинуудта үсөөн байнэ гэжэ тэмдэглэмээр. Октябрьска районой болон городской Пионернүүдэй байшангуудта ЮИД-эй отрядууд байгуулагданхай. Советскэ болон Железнодорожно районуудай Пионернүүдэй байшангуудта, худөөгэй һүргуулинуудта ЮИД-эй кружогууд эмхидхэгдээгүй. Тиимэһээ эдэ районуудай 1-дэхи, 2-дохи, 8-дахи, 14-дэхи, 16-дахи, 22-дохи, 41-дэхи, 36-дахи, 51-дэхи, 65-дахи һургуулинуудай һургашадай Харгын дүрим хазагайруулха ушар олоор үзэгдэнэ. Тэрэшэлэн, Баргажанай, Хориин. Сэлэнгын. Загарайн, Хойто-Байгалай районуудта харгы зам дээрэ хүүгэдэй гэмтэхэ ушарнууд олошороо

Харгын дүримые үзэхэ талаар 10 часай программа республикымнай олонхи һургуулинуудта бэелүүлэгдэнэгүй. Жэшээлхэдэ, Улаан-Үдэ хотын 3-дахи, 10-дахи, 23-дахи, 7-дохи, 10-дахи, 32-дохи, 43-дахи, 23-дахи, 30-дахи, 37-дохи. Сэлэнгын районой Загастайн, Новоселенгинскын, Сэлэн-Дүүмын, Загарайн районой Шпалозаводской, Шэнэ-Бэрээнэй, Загарайн, Хориин районой Тээгдын, Үдын һургуулинуудые нимэ ушарнуудые усадхаха ёһотой. 1984 оной февралиин 2-һоо Буряадай АССР-эй Гэгээрэлэй, Дотоодын хэрэгүүдэй министерствэнүүдэй коллегинүүдэй, ВЛКСМ-эй обкомой секретариадай хамтын тогтоолоор харгын эдир инспекторнүүдэй отрядуудай (ЮИД) республиканска харалгын соносхогдсошье һаань, дээрэ дурсагдагша ушарнууд тохёолдоно.

Пионернүүдэй бүхы дружинанууд ЮИД-эй отрядуудые эмхидхэжэ, викторина, утренник, мурысөөн гэхэшэлэн хэмжээ ябуулганууdаар һурагшадые һонирхуулха ёһотой. Үйлсэ дээрэ хүүгэдэй сахиха шадабари хүмүүжүүлхэ талаар һургуулиин наһа гүйсөөгүйшүүлэй зургаануудта «Ногоон галхан» гэһэн конкурс-харалга үнгэргэгдэжэ байна. Тэрэнэй дүнгүүд байгша оной октябриин 1-дэ согсолгодохо.

Л. МОДОГОРОВА.
Буряадай АССР-эй МВД-гэй ГАИ-гай хүдэлмэрилэгшэ.

ХАНИ ХАЛУУН ЭНЭДХЭГ ОРОНДО

ШРИ Ланкагай һүүлээр Энэдхэг орон нидэбэбди. Мадрас хото маниие шара сэсэгэй баглаагаар уттаба. Сэсэгэй хангал үнэр манай тогтоһон «Адьяарай хаалга» гэһэн гостиницада үргэлжэ аятайгаар анхилжа байгаа. Холын айлшадые үлхөө сэсэгүүдээр уттадаг заншалынь һайхан байна.

Энэдхэг орон бүхыдөө сэсэгүүд соо умбажа байдаг гэхэдэ, алдуу болохогүй. Түрэ хүгим дээрэ үндэһэн ёһоной һайндэрнүүдтэ, баатар мэргэшүүлэй ойн баярые тэмдэглэхэ үедэ сэсэгһээ элбэг юумэн эндэ байдаггүй. Тэндэхи уран шүлэгшэд, хүгжэмшэд болон уран зураашад — бултадаа сэсэгые магтан дуулана, мүнхэлэн зураглана.

Тамилнаду штадай түб хото Мадрасай үзэсхэлэнтэ һайхан газарнуудтай танилсаад, үйлэдбэриин, худалдаа наймаанай, соёл болбосоролой талаар хүгжэлтөөрнь һонирхобобди. Эндэ Махатма Гандида бодхоогдоһон хүшөө, алдар суута энэдхэг эрдэмтэдэй хэрэгүүд, дэлхэйн хоёрдохи дайнда алдалан унаһан сэрэгшэдэй дурасхаалые мүнхэлһэн мемориал оршоно. Энээнэй һүүлээр олон янзын шажантанай һүмэ хиидүүдтэ, дасан дуганда орожо харабабди. Мадрас хотые үзэһэнэй һүүлээр Бенгалиин тохойн эрье дээрэ байдаг Махабалипурам гэжэ амаралтын газарта ошобобди. Һэеы гэр шэнги түхэрэзн гэрнүүдтэ хоёр-хоёроороо байжа, элһэн эрье, халуун нараи, һайхан агаар дуран соомнай үгтөө һэн.

Махабалипурам гээшэмнай Энэдхэг ороной түүхэ домогые бэедээ шэнгээһэн, аяар VII зуун жэлэй үеын түүхэдэ ороһон ехэ үйлэ хэрэгые хадагалжа байһан хуушанай нютаг орон юм. Эндэ олон тоото дуган хиидүүд, дасангууд бүхэли хабсагай шулуугаар үзэсхэлэн гоёор бариг даһан байгаа. «Гангын тэнгэриһээ тэхэрилгэ» гэһэн хабсагайн зураг болон үльгэр домогой олон тоото уран зуйлнүүд манай сэдьхэл зүрхые хүдэлгэжэ, урма баяраар халаагаа һэн.

Махабалипурамһаа баруун урагшаа 60—70 модоной газарта Канчипурам гэжэ хото оршодог. Тэндэ эртэ урдын айхабтар томо ордон байба. Олон бахананууdтай тэрэ ордон соо угалза хээгээр гоёордонхой тоогүй олон таһалганууd, галерейнууd.

XVI зуун жэлдэ ямараар баригдаа һэм, мүнөө тэрэл зандаа толоржо байдаг Фатихпур-Сикри гэдэг хэрэм-хотые. Дели хотын Кумаюнай гайхамшаг һайхан мавзолейе, Агта хотодохи архитектурынгаа талаар дэлхэй дүүрэн суурхаһан Тадж-Махал гэдэг ордониие гайхан гэлын хаража, сэдьхэл зүрхөө хүдэлөөбди.

Махабалипурам хотын үзэсхэлэн гоё һайхан зүйлнүүдые үзэжэ, хаража садаад, бидэ Энэдхэг ороной авиакомпаниин агаарай онгосоор Бомбей хото ниидэбэбди. Энэ хото Аравиин далайн түүн тээхи даамбаар гү, али хүүргээр хоорондоо холбогдоһон олон араллнууд дээрэ оршодог юм. Эндэ баһал элдэб һонин юумэн үзэгдөө. Мариндрайв гэдэг далайн эрьеэр һуниһан үйлсэ гудамжануудаар ябахада, элдэб һүмэ субарганууд, үндэр томо байра, байшангууd дайралдана. Хотын тэгэн дунда ногоон зүлгэ дээрэ стадион, хатар нааданай гүйсэдэгдэдэг, хүгжэм дуунай зэдэлдэг гоё һайхан талмай байна. Тэндэ түхеэрэгдэһэн сэсэрлиг дороо зургаан миллион хүн зоной хэрэглэхэ ехэ гэгшын түмэр хабхагтай уһанай сөөрэм оршоно. Хабхаг дээрэнь шорой адхаад, нэбшэгэр ногоон талмайтай саад таригданхай.

Мани Бхаван гэжэ гайхалтэй һонин музей тухай хэлэнгүй аргагүй. Эндэ М. Гандиин 1917 онһоо 1934 он болотор байһан Бомбейдэхи түбэй байра бии. Эндэнээ Махатма Гандиин шарил дээрэ табигдаһан гантиг шулуун дээрээ «Үнэн хододоо мүнхэ» гэжэ хэлэһэн үгэнь һиилэгдэнхэй.

Д. Неругэй гүрэнэй туг үргэһэн Улаан ордоной дэргэдэ мүнөө Энэдхэгэй ниислэл хотын хамаг бүхы жабхаланта һайндэрнүүд, гүрэнэй ёһолол, суглаанууд болодог. Энэдхэг ороной эрхэ сүлөө болон бэеэ дааги байдалай соносхогдоһониинь түс орденой удха шанарые бүри өөдэнь үргэнэ. Ороной ниислэл хото Улаан ордонһоо эхилдэг юм гэжэ дэмы хэлсээгүй юм ааб даа. Улаан хирпиисэ, шулуугаар баригдаһан хадаа энэ гайхамшагта барилга Улаан ордон гэжэ нэрлэгдэнэн. Энэ ордон олон таһалганууdтай, таһалга, зал бүхэниинь гайхалтай һайхан алта мүнгөөр, саэдамал аршан-боршон һиилүүрэр шэмэглэгдэнхэй. Ехэ залнууd соо урдань гүрэнэй ёһолол, хурал, үүлзалганууd үргэгдэдэг байгаа.

Эндэхи талмай дээрэ мянга табан зуун жэлэй саана бүтээгдэнэн 6 тонно шэгнүүртэй түмэр колонно аяншадые гайхуулдаг. Тэрэ эды олон жилдэ бороо наран доро халташье үнгөө буураагүй. Энэ ороной түмэршэ дархашуулай шадамар бэрхэ байнхыень онсолон элирүүлнэ.

Делиһээ автобусоор Агта хото зорибобди. Замдамнай хүн зон олооро һүндэлжэ, үхэо малшье таһарнагүй. Харгыда ябагаар, мотоциклаар ябаһан зон олон. Аарба тэргэдээ сар, буйвол оруулһаншье хүнүүд дуурэн. Зарим газарта мантан томо заанууд томоотойгоор гэшхэлнэ. Ашаа ганзагалһан элжэгэнүүд аргааханн галгина. Автомашинаар аяншалхада, һонин байна. Олон юумэн үзэгдэнэ, харагдана. Эндэ джунгли, үгы, ехэнхидээ тала газар, эльгэн губи, жэжэхэн модод, һөөг бургааһан. Байд гээд лэ худөө тосхонууд дайралдана. Газар тариалан нэмжыинэ. Тариашад трактораар, сараар газар элдүүрилнэ. Барайгарай газар дайда уһан соо нэлбынэ. Һубаг хаабууд ниишэ тиишээ табигданхай. Энэдхэг орондо газарай уһалуури айхабтар ехэ удха шанартай юм байна гэжэ ойлгохоор. Үхэр малынь түхэлөөрөө манай малһаа тад ондоо. Канчипурам ошожо ябахадаа, улаан шара үнгэтэй хонидые хаража гайхаа һэмди. Үхэрынь гол түлэб үнэһэн боро зүһэтэй, эбэрынь досоо тээшээ хумирһан аад, ара тээшээ хэбтэнхэй. Гудамжаар үнэзд зоргоороо һэнгэргүй ябаха юм. Айлнуудай газаа элдэб бараан, эдеэ хэллой зүйлнүүд, талхан гурил, зарим газарта мяханшье худалдаанда табигдаатай харагдана. Үхэрэйнгөө шабааные хагдантай холёод, газаа хатааажа, түлишын аргал хэдэг байна. Наранда ялалзаһан домботой уһа тархи дээрээ табяад ябаһан эхэнэрнүүд эндэ тэндэ харагдана. Модоной һүүдэртэ бүлэг үхибүүд багшадаа ном заалгажа һууха юм.

Агта хото газаахи түхэлөөрөө Делиһээ ехээр илгарнагүй гэжэ һанахаар.

Түби дэлхэйдэ суурхаһан Тадж-Махал гэжэ асари томо ордондо дүтэлхэдэ, Делиин тоогүй олон хонжоо наймаашад элдэб эд хэрэгсэл наймаалжа байна. Ордоной хаалгын хажуудa тоогүй олон үхибүүд Тадж-Махалай дүрэ зурагуудые худалдана.

Саашанхи аяншалгамнай Варанаси болон Калькутта хотонуудаар үргэлжэлбэ. Варанаси гээшэ эртэ урдын хото, индуис, бу[illegible] гын томо т[illegible] рэндэ зал[illegible] даг газар. [illegible] дэ зуун зу[illegible] баржа, му[illegible] угаажа ба[illegible] ниие эн[illegible] Ганг мүрэн[illegible] раһан ин[illegible] үнэһыень [illegible] жэ энэдхэг[illegible] сахигдана. [illegible] нөөрөө ма[illegible] гэ. Үнаний[illegible] гиртай.

Калькутта[illegible] Азидахи [illegible] томо түб [illegible] зонойнгоо[illegible] мүн соци[illegible] янза бүрии[illegible] нуудай нэг[illegible] лама үнд[illegible] ордонуудаа[illegible] няасагар, [illegible] гүй зүйлнү[illegible] гэрнүүд хэ[illegible] дэн милли[illegible] нүүд ажаһ[illegible] дэн зуугаа[illegible] гүй, үйлсэ[illegible] газаа ажаһ[illegible] шараан эдэ[illegible] хото соо ардолдо[illegible] ранда дүрвэ[illegible] бэтэй киин [illegible] үйлсэдэ олхэйлэн [illegible] гаар баяр[illegible] машинануу[illegible] дэлнэ.

Калькутт[illegible] национальн[illegible] лөө тэмс[illegible] дүүргэнэн. [illegible] нэгэ талма[illegible] Ф. Энгельс[illegible] хоогдонхой[illegible] В. И. Лени[illegible] дэнэн. Хо[illegible] зейдэ хоо[illegible] зураша[illegible] зураг хара[illegible]

Ондоо [illegible] бүхэн тэнд[illegible] эдеэ хоол[illegible] мааень, аж[illegible] хон хараа[illegible] Энэдхэг ойлшад нэрь[illegible] дэлгүүр а[illegible] нирхуулдаг[illegible] хиин эзэ[illegible] үзыт гэжэ[illegible] юм. Тэдэнэ[illegible] шэнь ехэ[illegible] эзэн худал[illegible] гүй дээгүү[illegible] Абаха хүн[illegible] нэ. Һүүлэй [illegible] гээрээ бараа[illegible] меннэ ма[illegible] наймаан [illegible] тойгоор [illegible] шадынь ех[illegible] худалдан а[illegible] гөөр үгтаа[illegible] дуратайгаа[illegible] Абаха гэһэн[illegible] доронь [illegible] складһаа [illegible] байна. [illegible] алаабхинуу[illegible] даа. Уран [illegible] айхабтар [illegible] элбэг. Эд [illegible] ной дарх[illegible] лиие хам[illegible] баялигууды[illegible] бөөр ашаг[illegible] эрилтэнүүд[illegible] СССР-эй [illegible] ведэй Тур[illegible] З. Н. Нури[illegible]

Гурбадахи [illegible] хоолой пр[illegible] ганууdые [illegible] ёһоор аж[illegible] худөө аж[illegible] дай респу[illegible] һөө хэһэн [illegible]

Дурбэдэхи [illegible] тэ ябадала[illegible] рониной [illegible] дэй научн[illegible] конкурс [illegible] статья.

ОЮУН НОМИН ДАЙД[illegible]

Замай тэмдэглэл

бүхы энэдхэг арадтаа хондажа, эрхэ сүлөөгөө абахые, үнэн хэрэгэй түлөө тэмсэхые, мүлжэлгын хатуу гэнжые бута сохихые уряалдаг байгаа. 1919 оной апрелиин 6-да түрэл арадайнгаа сүлөөрэлгын түлөө тэмсэлые хүтэлбэрилжэ, Британиин колониализмын үндэһэ һуурние зада уда татаһан намтартай. Энэ ордон соо мүнөө национальна музей оршоно. Доодо дабхартань ехэ библиотекэ байдаг. Эндэ М. Гандиин номууд, мүн тэрэнэй ажабайдал, ажал ябуулга, хурса сэсэн бодол, һанаа эрмэлзэл тухай хөөрэһэн олон номууд табяатай. Гурбадахи дабхартань тэрэнэй ажаһууһан, ажаллаһан таһалга хуушан хэбээрээ орхигдонхой. Мүн лэ энэ ордон соо суута хубисхалшын ажабайдалые харуулһан уран зурагай галерей түхеэрэгдэнхэй.

Махатма Ганди Энэдхэгэй национальна конгрессэй элитэ ехэ ажал ябуулагша, нүлөө ехэтэ хүтэлбэрилэгшэ байгаа. Олон тумэн арад ниитые национально-сүлөөрэлгын хүдэлөөндэ элсүүлжэ шадаһан, арад зоной дунда айхабтар хүндэтэй болоһон ушарһаа Махатма — «агуухэ сагаан сэдьхэлтэ» гэжэ нэрлүүлһэн хүн гээшэ. 1948 оной январиин 30-да нэгэ шовинис индуис эмхиин гэшүүн Н. Годе гэгшэ Махатма Гандиие харата мүхайгаар хорлоһон байна. Гэбэшье Махатма Гандиин үзэл суртал, улас түрын удхатай үндэр бодол энэдхэг арад зоной сэдьхэл мэдэрэлые таташаһан хэбээрээ. Арад зон лэ түүхэ зохёодог ха юм. Зарим нэгэ түрүү хүнүүд арад зоной һүлдэ боложо, алдар нэрээ нэрлүүлдэг. Мохандас Карамчанд Ганди, тэрэнэй һүүлдэ Джавахарлал Неру, Индира Ганди тиимэ һүлдэ болоһон гээшэ ааб даа.

Бомбей хотодо бидэ Д. Неругэй түрэһэн удэртэ (ноябриин 14-дэ) нэгэдэнэн паркда оробобди. Тэрэ удэр Энэдхэгтэ «ухибүүдэй удэр» гэжэ соносхогдонхой. Юундэб гэхэдэ, Неру хүүгэдтэ тон ехэ дуратай байһан юм. Үхибүүдые хаража, зүрхэ сэдьхэлээ ханаадаг, хухюун дорюун, урма баяртай болодог байгаа. Джавахарлал Неру ухибүүдэй һубэлгэн хурсые, ехэ юумэ мэдэжэ абаха эрмэлзэлые, наһатайшуулые хүндэлдэг һайн һайхан абари зангыень һайхаашаадаг байһан. Манай Советскэ Союз ерэхэдээ, ухибүүдэй хэды һайхан жаргалтайе, ухибүүдые хүмүүжүүлхэ хэрэгтэ хэды ехэ анхаралай табигдаһые хаража, унэн зүрхэнһээ уяран баярлажа, «һара», «нара» гэжэ нэрэтэй заанай хөёр зулзага совет хүүгэдтэ захагүй дуратайгаа мэдүүлэн бэлэглэнэн байна бшуу.

Джавархэрлал Неру хэдэн арбаад жэлнүүдтэ Энэдхэг ороо колониализмын гэнжэлээ сүлөөлхын түлөө, Ази түбидэ бэеэ даанхай гүрэн түрэ болгохын түлөө тэмсэлые толгойлоо. 1947 оной августын 15-да Д. Неру Дели хотынгоо түүхэтэ Улаан ордоной ороондо гүрэнэйнгөө гурбан үнгэтэ туг үргөө һэн. Тэрэ сагһаа хойшо Энэдхэг орон урданаймгаа гээгдэлые усадхан, хүгжэлтэ дэбжэлтын үргэн зам дээрэ лаб гараһан түүхэтэй. Промышленна талаараа түүхын богонихон болзорто дэлхэйн хүгжэнги арбан гүрэнүүдэй тоодо ороноой. Энэдхэг орон Ази түби болон бүхы дэлхэй дээрэ эб найрамдалай, аюулгүй байдалай түшэг тулгуури болоһоор үнинэй.

Энэдхэгэй элитэ ехэ ажал ябуулагшад Махатма Гандиин, Джавахарлал Неругэй, Лал Бахадур Шастриин нойрсожо байһан газарта хүрөөбди. Хүн зон үй түмөөрөө энэ нангин нүүд хүсэ шадалаар түлюур байхаһаа гадна, хамгаалалтадаа анхаралаа һулаар хандуулна. Эдэ бүхы дутуу дунданнуудые усадхан зайсуулхын тула хүүгэдэй спортын һургуулинуудай тренернүүд эдэбхитэй хүдэлмэри ябуулха ёһотой, — гэжэ мүрысөөнэй судья, спортын мастер Бадма Жигмитов тулалдаануудай дүнгүүдые согсолно.

Мүрысөөе һайнаар эмхидхэхын, эдир спортсменүүд болон тренернүүдэй, судьянарай сүлөө сагые һонирхолтойгоор, удха түгэлдэрөөр үнэргэхын тула, Буряадай АССР-эй Гэгээрэлэй министерство, республиканска хүүгэдэй спортын һургуули ехэ оролдолго гаргаба. Жэшээнь зоныи нааданда хабаадагшад манай республикын музейнүүдтэ ороо хараһан, дэлхэйн эрдэни зэндэмэни гэжэ алдаршаһан Байгал далайн эрьедэ ошожо амарһан байгаа.

Илагшад августын 12—18-да Иваново хотодо үнгэргэгдэхэ РСФСР-эй түрүү һуури эзэлхын түлөө мүрысөөндэ хабаадаха эрхэдэ хүртэбэ.

Б-М. ЖИГЖИТОВ,
манай корр.

ЗОНЫН ЧЕМПИОНУУД

РСФСР-эй Гэгээрэлэй министерствын хүүгэдэй спортын һургуулинуудай командануудай дунда боксоор Алас-Дурна зугэй зонын мүрысөөн Улаан-Удын «Труд» бүлгэмэй Спортын байшан соо болобо. Манай зонын долоон командын 100 гаран эдир боксернууд рингдэ гаража, хаба шадалаа туршаһан, мэргэжэл шадабаряа дээшэлүүлнэн байха юм.

Мүрысөөнэй түгэсхэлэй үдэр 14 шэгнүүр бүхэндэ һонирхолтой, шанга тэмсэл боложо, чемпионууд тодорһон байгаа. Эгээл хүнгэн шэгнүүртэ Улаан-Удын 32-дохи һургуулиин 8-дахи классай һурагша Олег Таряшиев Дима Валуйскитай (Эрхүүгэй область) тулалдахадаа, бүхы арга дүрэеэ гаргажа шадангүй, шүүгдэхэ баатай болобо. Сэхыень хэлэхэдэ, Дима арһан бээлэйн нюусануудые яһала һайнаар шудалжа, али бүхы зайда шадамар бэрхээр наадажа шадаха боксер боложо ябаһанаа харуулаа.

Удаадахи шэгнүүртэ Димын нүхэр хүбүүн Эдик Попов Толя Поляковой (Шэтын область) уулзахадаа, гоё һайханаар наадажа, суглараншадай зүгһөө альга ташалгаар үгтагдаба.

48 килограмм. Улаан-Удын 35-дахи һургуулиин 8-дахи классай һурагша Витя Харжиров Яхадай АССР-һээ ерэһэн Егор Дмитриев хоёр онобшотой мэргэн сохилтотой, яһала һайн хамгаалалгатай боксернууд боложо ябана. Гэбэшье бар хүсөөрөө булюу Егор илалта туйлажа, зонын чемпион болоо. Шүүгдээшье һаа, Витя Харжиров илалта туйлаха ехэ хүсэл эрмэлзэлтэй байһанайнгаа түлөө республикын тусхай шанда хүртэбэ.

1-дэхи интернат-һургуулиин 7-дохи класс дүүргэһэн Игорь Дамбаев (52 килограмм) манай командаһаа түрүүлэн зонын чемпион боложо. боксдо дуратайшуулай магтаалда хүртэнэн байха юм. Хүүгэдэй спортын һургуулиин ахалагша тренер С. Д. Банзаракцаевай һурган һоридог эдир боксер һайн арга дүрэтэй, добтолго болон хамгаалалтадаа жэгдэ һайн мэргэжэл шадабаритай боксер боложо ябана. Яхадай АССР-эй түлөөлэгшэ Саша Русиниие яаха аргагүй диилэжэ, манай эдир спортсмен мүрысөөнэй эрхим бэрхэ боксер гэжэ тоологдобо. Саашалаа зуб мүрөөр һорилго хэбэл, тэрэ ехэ ерээдүйтэй юм гэжэ тренернүүд, мэргэжэлтэд тоолоно.

54 килограмм. Эндэ Эрхүүгэй суглуулагдамал командын гэшүүн Саша Матвейчук Игорь Усковые (Хабаровска хизаар) шүүжэ гараба.

Удаадахи шэгнүүрнүүдтэ манай Буряад ороной түлөөлэгшэ, тусхайлбал, 65-дахи һургуулиин 8-дахи классай һурагша Олег Аверяский, түмэр замай техникумэй һурагша Саша Кривоносов, 29-дэхи һургуулиин 7-дохи класс дүүргэһэн Женя Петров гэгшэд онсо өөрын арга дүрэтэй байһанаа харуулжа, Алас-Дурна зугэй зонын чемпионууд болобо. Залуу тренернүүд Валентин Никслаев, Виктор Агафонов гэгшэд тэдэниие һургаһан һоридог байна.

Шэтын областиин командаһаа Сережа Соломин Алеша Рыжовые (Магадан) хоёрдохи раунддаа яаха аргагүй булюур шүүжэ. 74 килограммай шэгнүүртэн соohоо шалгараа. Удаадахи шэгнүүртэ Камчатска областиин түлөөлэгшэ Андрей Юрченко Шэтэнээ ерэһэн Миша Смирновые илажа гараба.

Хүндэшэг шэгнүүрнүүдтэ Олег Алексеев (Буряадай АССР), Сережа Енин (Эрхүү) гэгшэд түрүү һууринуудые эзэлээ. Шэнэ-Хэжэнгын дунда һургуулиин 8-дахи классай һурагша Альберт Кузнецов хэдэн жэлдэ республикынгаа чемпион болоһон, Омск хотодохи бүхэсоюзна мүрысөөндэ илажа гараһаншье һаа, түгэсхэлэй нааданда эдэбхигүй һулаар тулалдажа, Ениндэ шүүгдэшоо.

Бусад шэгнүүрнүүдтэ В. Савицкий, А. Патрахин (Эрхүү), А